

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

Zigmas Drakšas

Ekonomikos studijų programos studentas

MIGRACIJOS SOCIAL - EKONOMINĖ ANALIZĖ IR
JOS POVEIKIS LIETUVOS EKONOMIKAI IR
SOCIALINEI RAIDAI 2001-2012 METŲ LAIKOTARPIU

Magistro darbas

Šiauliai, 2013

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

Zigmas DRAKŠAS

MIGRACIJOS SOCIAL - EKONOMINĖ ANALIZĖ IR
JOS POVEIKIS LIETUVOS EKONOMIKAI IR
SOCIALINEI RAIDAI 2001-2012 METŲ LAIKOTARPIU

Magistro darbas

Ekonomika (L100),

Darbo vadovė:

Prof.dr. Z. Tamašauskienė

Teigiu, kad magistro darbas, kurį teikiu Ekonomikos studijų krypties magistro kvalifikaciniam laipsniui įgyti yra originalus autorinis darbas.

(Studento parašas)

ANOTACIJA

Zigmas Drakšas

Migracijos social-ekonominė analizė ir jos poveikis Lietuvos ekonomikai ir socialinei raidai 2001 – 2012 metų laikotarpiu.

Magistro darbas.

Magistro darbe analizuojama Lietuvos gyventojų migracijos problema. Literatūros analizė šiame darbe įrodo, kad gyventojų emigracijai didelę įtaką turi makroekonominiai šalies ūkio rodikliai – užimtumas, vidutinės disponuojamos pajamos bei korupcija. Iš kitos pusės – emigrantų siunčiamos piniginės perlaidos dažniausiai išleidžiamos vartojimui bei nekilnojamajam turtui įsigyti. Pagal įvairių ekonomistų tyrimus šio darbo autorius pasiūlė savo „grafinį Lietuvos gyventojų emigracijos“ modelį, kuris tiriamojoje dalyje, laiko eilučių pagalba ištiriamas empiriškai. Empirinis tyrimas atskleidė, kad didžiausią įtaką Lietuvos gyventojų emigracijai turėjo nedarbo lygio rodiklis.

ABSTRACT

Zigmas Drakšas

Social – economic migration analysis and its impact on Lithuanian economy and social development on 2001 – 2012 period.

Master's work.

The consequences of emigration in migrants' countries of origin have been the subject of debate for a long time. Unfortunately, the precise interaction of positive and negative impacts remains very complexed. This master's paper investigates migration problem in Lithuania. Macroeconomic indicators such as: employment, average disposable income and corruption have a significant and negative impact on the people migration. On the other side – emigrants sent remittances to Lithuania and spent it mostly on consumption and real estate. The author of this work offered „The Graphic Lithuanian Emigration” model and evaluated it empirically. This model reflects the two most important ways that migration influences economic development in Lithuania: through remittances and labor market. Finally, “The Graphic Lithuanian emigration model” and empirical research has revealed that the greatest influence on emigration had unemployment rates.

TURINYS

ĮVADAS.....	5
1. GYVENTOJŲ MIGRACIJOS TEORINIAI ASPEKTAI.....	8
1.1. Individualistinis ir holistinis požiūris į migraciją.....	8
1.2. Pagrindinės migracijos teorijos	10
1.3. Netradicinės ekonomistų doktrinos apie migraciją	15
1.4. Emigracijos priežastys.....	17
1.5. Migracijos krypties pasirinkimas	19
1.6. Grafinis Lietuvos gyventojų emigracijos modelis	21
2. MIGRACIJOS POVEIKIS LIETUVOS EKONOMIKAI.....	26
2.1. Migracijos svarba Lietuvos ekonomikai	28
2.2. Emigracijos poveikis Lietuvos darbo rinkai.....	31
2.3. Grafinio modelio empirinis vertinimas	40
2.4. Emigracijos mažinimo būdai.....	45
2.5. Migracijos prognozė.....	48
3. POVEIKIS SOCIALINEI RAIDAI.....	51
3.1. „Protų nutekėjimo“ problema.....	51
3.2. Emigracijos poveikis skurdui ir nelygybei.....	52
3.3. Grėsmės pilietinei visuomenei	55
3.4. Neigiamas poveikis valstybės prestižui bei reputacijai.....	56
IŠVADOS	58
LITERATŪRA	60
PRIEDAI	64

IVADAS

Migraciją galima suprasti dvejopai: kaip iššūkį ir galimybę, tačiau išnaudoti galimybes ir pasitikti iššūkį galima tik gerai suprantant migracijos reiškinių ir turint aiškia strategiją. Deja Lietuvos vyriausybė neturi gerai veikiančios politinės, ekonominės ir socialinės strategijos, skirtos įveikti didėjančią gyventojų emigraciją. Nepaisant to, kad Lietuvos politinėse, ekonominėse strategijose: „Lietuva 2030“ ar „Euras 2014“ paminėta gyventojų emigracijos problema, tačiau jose klaidingai interpretuojamos „globalių piliečių“¹ bei „kūrėjų visuomenės“ sąvokos. Didžioji dalis emigravusių piliečių nutraukia saitus su Lietuva ir nebesukuria pridėtinės vertės – asimiliuojasi su užsienio gyventojais. Todėl tik nedidelė emigravusios populiacijos dalis taps „globaliais piliečiais“. Vadinasi, nesumažinus emigracijos srautų šiuo metu, Lietuvos vyriausybės siekis ateityje tapti „žinių ekonomika“ yra sunkiai pasiekiamas. Dar daugiau, dėl vis mažėjančios darbo jėgos mokamų mokesčių, vyriausybė nepajėgia užtikrinti stabilių socialinių išmokų: pensijų, bedarbių pašalpų, stipendijų ir kt. Vien dėl šių priežasčių svarbu kuo skubiau sumažinti emigracijos srautus.

Efektyviausias būdas Lietuvos gyventojų emigracijai sumažinti – ekonominės ir politinės reformos. Svarbu suprasti, kad viena iš didžiausių Lietuvos problemų šiuo metu – emigruojanti darbo jėga, o ne fiskalinio biudžeto balansas. Valstybė disponuoja daugybe ekonominių ir politinių instrumentų, kurie gali ne tik sumažinti neigiamas emigracijos pasekmes, tačiau ir nukreipti migracijos procesus valstybės labui. Autoriaus manymu, Lietuvoje įmanoma pasiekti abiejų tikslų – sumažinti emigracijos srautus bei laikytis fiskalinės drausmės. Pagal (Hadamovsky, 2012) atliktą empirinį tyrimą, buvo įrodyta, kad egzistuoja stipri koreliacija tarp korupcijos ir emigracijos². Empirinio tyrimo rezultatai parodo, kad aukštas (žemas) korupcijos lygis šalyje vidutiniškai padidina (sumažina) gyventojų emigraciją atitinkamoje šalyje. Deja, Lietuvos statistikos departamentas netiria korupcijos šalyje, o „Transparency International“ skaičiuojamas Lietuvos korupcijos suvokimo indeksas, autoriaus manymu, nėra pakankamai informatyvus dėl keleto priežasčių: atspindi tik nedidelio visuomenės fragmento – verslininkų ir ekspertų korupcijos suvokimą; rodiklis vertinamas naudojantis vien tik užsienio ekspertų šaltiniais. Dėl patikimų duomenų trūkumo bei nedidelės Lietuvos korupcijos suvokimo indekso svyravimo

¹ Svetur gyvenantys lietuviai, tačiau dirbantys savo tautos labui.

² Marie Hadamovsky ištyrė 38 Europos bei Ekonominio bendradarbiavimo ir vystymosi organizacijos (angl. Organization for Economic Co-operation and Development) šalių narių 16 metų istoriją.

amplitudės, empiriškai įvertinti korupcijos bei emigracijos koreliacijos tyrimą yra sudėtinga. Galimos tik loginės interpretacijos remiantis M. Hadamovsky tyrimo išvadomis.

Šis magistrinis darbas yra padalintas į dvi dalis – teorinę ir tiriamąją. Abidvi dalys yra susijusios ir yra neatskiriamos šio darbo sudedamosios dalys. Pirmojoje šio mokslinio tiriamojo darbo dalyje bus nagrinėjami teoriniai migracijos aspektai, analizuojama mokslinė literatūra, apžvelgiamos šalys, kurios yra dažniausiai pasirenkamos Lietuvos emigrantų, aptariamos teorinės migracijos priežastys, pristatomos pagrindinės migracijos teorijos. Be to bus pateikta mokslinio tiriamojo darbo **problema** – didėjantys Lietuvos gyventojų emigracijos mastai. Pagal darbo problemą buvo sudarytas **tyrimo objektas** – pagrindinės emigracijos priežastys bei pasekmės Lietuvos ūkiui. Tyrimo objektą padės atskleisti, šio darbo autoriaus grafinis Lietuvos gyventojų migracijos modelis, kuris yra kaip pagrindas tolesniems ekonometriniais tyrimams. Šio darbo **tyrimo tikslas** – iširti emigracijos poveikį svarbiausiems Lietuvos ūkio rodikliams. Antroje dalyje ir bus tiriamas emigracijos poveikis Lietuvos ekonomikai. Pagal tyrimo tikslą suformuoti tokie **tyrimo uždaviniai**:

1) Atlikti išsamią teorinę analizę: apibrėžti migracijos sąvoką, atskleisti migracijos priežastis, išaiškinti pasekmes šalies ūkiui, apžvelgti pagrindines migracijos teorijas, atskleisti pagrindines gyventojų migracijos kryptis.

2) Pagal įvairių ekonomistų tyrimus sudaryti teorinį – grafinį modelį Lietuvai. Pirmiausia, norint sudaryti šį modelį, reikės pristatyti kuo daugiau ekonomistų darbų tiriančių gyventojų migracijos bei įvairių makroekonominių rodiklių sąryšius. Vėliau, pagal šiuos sąryšius sudaryti grafinį Lietuvos migracijos modelį.

3) Pagal grafinį modelį sudaryti laiko eilutes antroje darbo dalyje. Laiko eilučių pagalba, bus empiriškai vertinama ir analizuojama emigracijos ir kitų makroekonominių rodiklių koreliacija. Toks empirinis vertinimas įrodys Lietuvos gyventojų emigracijos svarbą pagrindiniams makroekonominiams Lietuvos rodikliams.

4) Įvertinti emigracijos poveikį visai Lietuvos darbo rinkai remiantis (Borjas, 1995) pasiūlytu darbo rinkos modeliu. Laiko eilučių bei (Borjas, 1995) modelio pagalba bus pagrįstas šio mokslinio tiriamojo darbo temos aktualumas ir atsakyta į klausimą, kodėl migracija svarbi Lietuvos ekonomikai.

5) Galiausiai, gyventojų migracijos prognozei sudaryti, bus naudojamas „Lowri“ gravitacijos modelis bei Pasaulio banko ir Tarptautinio valiutos fondo duomenys. Pažymėtina,

kad gyventojų migracija dažnai yra analizuojama, taikant įvairius ekonominius gravitacijos modelius³, kurie emigrantų apsisprendimą emigruoti grindžia ekonominiais rodikliais: didesnio vidutinio darbo užmokesčio, mažesnio nedarbo lygio, mažesnio skurdo lygio rodikliais. Kadangi, antroje darbo dalyje bus susikoncentruota ties **Lietuvos** gyventojų emigracijos problema, tai bus sudarytas Lietuvos emigracijos gravitacijos modelis, remiantis „Lowri“ modelio pavyzdžiu bei atlikta detali, empirinė emigracijos prognozė.

Moksliniame tiriamajame darbe bus naudojami šie **tyrimo metodai**: mokslinės literatūros analizė, statistiniai duomenų rinkimo bei analizės metodai. Statistinei informacijai apdoroti ir sisteminti bus panaudoti grupavimo, palyginimo ir grafinio vaizdavimo būdai. Emigracijos bei kitų makroekonominių rodiklių tarpusavio sąryšiams įvertinti, bus atlikta empirinė analizė.

³ Pavyzdžiui “Lowri gravitacijos modelis”; H. Van den Berg bei J. Lewer aprašomas “Imigracijos gravitacijos modelis” ir t.t.

1. GYVENTOJŲ MIGRACIJOS TEORINIAI ASPEKTAI

Gyventojų kraustymasis lydėjo žmoniją per visą jos gyvavimo istoriją: nuo besikraustančių smulkių grupelių Rytų Afrikoje iki šių laikų gyventojų migracijos, kuri apima 200 mln. arba 3 proc.⁴ visos pasaulio populiacijos. Senovėje kaip ir šiais laikais žmonės kraustydavosi dėl: ekonominių, socialinių, religinių ir kt. priežasčių, todėl per tūkstančius metų pasikeitė tik migracijos mastai. Dabar gyventojų kraustymasis įgavo **migracijos terminą, kurį galima apibrėžti kaip žmonių judėjimą iš vienos pasaulio vietos į kitą, siekiant pastoviai ar laikinai apsigyventi**. Pagal „Unesco“ terminas „migrantas“ gali būti suprantamas kaip: „bet kuris asmuo, kuris laikinai arba pastoviai gyvena šalyje, kurioje nėra gimęs bei įgijo keletą svarbių socialinių sąryšių su šia šalimi.“ Tačiau šis apibrėžimas gali būti pernelyg siauras, kadangi kai kuriose šalyse, asmuo gali būti laikomas migrantu nepaisant jo gimimo vietos. Jungtinių Tautų migrantų teisių konvencijoje⁵ išskiriamas „darbo migranto“ apibrėžimas. Pagal šią konvenciją, darbo migrantas yra „asmuo, kuris užsiims, užsiima arba užsiėmė apmokama veikla užsienio valstybėje“.⁶ Pastarasis apibrėžimas ir bus naudojamas šiame magistriniame darbe. Šiame skyriuje migracija bus apžvelgiama tiek lokaliu, tiek globaliu mastu. Apžvelgiant teorinius migracijos aspektus bus stengiamasi surasti kiek įmanoma daugiau mokslinių tyrimų migracijos tema bei pateikti jų rezultatus.

1.1. Individualistinis ir holistinis požiūris į migraciją

Tarptautinė gyventojų migracija yra labai reikšmingas fenomenas, reiškiantis didelio masto populiacijos judėjimą. Kodėl pasaulio gyventojai migruoja? Kas atsitinka šių žmonių gerovei? Kokį poveikį patiria migrantus priimančios ar išsiunčiančios šalys? (K.F. Zimmerman; 2008) teigimu, gyventojų migracija padeda efektyviau paskirstyti išteklius, todėl nežymiai padidėja ir bendroji šalių gerovė. Deja, tačiau dažnai yra ginčijamasi dėl potencialios gerovės masto kiekvienoje iš priimančių ar išsiunčiančių šalių. Anot (G.J. Borjas; 1999) efektyvumo prieaugis dėl papildomos gyventojų migracijos yra pernelyg mažas. Nepaisant to, (Bauer ir Zimmerman;

⁴Tarptautinės migracijos organizacijos duomenimis 2005m.

⁵ Autoriaus vertimas iš angl. kalbos - „The UN Convention on the Rights of Migrants“

⁶ Tai yra šalyje, kurioje neturi pilietybės.

1997) įrodė, kad išteklių pasiskirstymo efektyvumas padidėja reikšmingai, nesant ekonomikos pusiausvyros.

Pasaulio gyventojų migracija nėra vien tik teigiamas ar neigiamas reiškinys. Kiekviena pasaulio šalis turi savarankiškai įvertinti gyventojų migracijos naudingumą. Galima išskirti keletą požiūrių į gyventojų migracijos reiškinį: individualistinį bei holistinį. Neoklasikinės pasaulėžiūros atstovai (arba individualistai) pasisako už laisvą tarptautinį prekių, paslaugų bei darbo jėgos judėjimą. Be to pastarieji ekonomistai pasisako prieš bet kokius laisvos rinkos suvaržymus, kai tuo tarpu holistinės pasaulėžiūros ekonomistai pasisako už rinkos valdymo būtinumą. Pastarieji ekonomistai dažnai pasisako už populiacijos judėjimo ribojimą bei savo rinkų protekcionizmą. Autoriaus manymu, ir vieni, ir kiti yra teisūs priklausomai nuo migracijos teikiamos naudos kiekvienai šaliai.

Daugelis individualistinės pasaulėžiūros ekonomistų⁷, pasisako už laisvą žmonių judėjimą. (I Goldinas ir G. Kameronas; 2011) savo straipsnyje aptaria keturis pagrindinius migracijos privalumus: migracija yra inovacijų ir dinamiškumo šaltinis; migracija reaguoja į darbo jėgos trūkumą; migracija padeda spręsti gyventojų senėjimo problemą; migracija apsaugo nuo skurdo bei politinių ir religinių persekiojimų. Be to pastarieji ekonomistai pastebėjo, kad prognozuojamas didelis gyventojų prieaugis, mažėjančios transporto sąnaudos bei augantys socialiniai tinklai, turėtų teigiamai paveikti migracijos procesą. Todėl, jei migracija nebus stabdoma politinėmis priemonėmis, pastaroji paspartins pasaulio ekonomikos augimą bei padės sumažinti skurdą. Didelės gyventojų imigracijos bangos (P. Krugmano; 1993; psl. 1-10) teigimu, sukelia trumpalaikius ekonominius sunkumus – didėjančią nedarbo lygį, bei sumažina realųjį darbo užmokestį. Tačiau P. Krugmanas teoriniu modeliu įrodė, kad ilguoju laikotarpiu atpigusi darbo jėga santykinai padidina kapitalo kainą, todėl šalyje padidėja investicijos. O padidėjusios investicijos lemia didėjančią kapitalo kiekį šalyje, o vėliau ir realaus užmokesčio augimą. Taip pat su darbo užmokesčiu ir emigracija susijusias problemas nagrinėjo (Iara; 2006; psl. 21). Pastaroji ekonomistė ištyrė 12 šalių 3400 respondentų darbo užmokesčio duomenis ir naudodamasi statistiniais modeliais nustatė, kad emigrantai, kurie planuoja grįžti atgal į tėvynę, uždirba vidutiniškai trečdaliu didesnius atlyginimus, nei apsisprendę likti užsienyje.

Migracija yra sudėtingas ekonominis, socialinis bei kultūrinis reiškinys, todėl daugybė pasaulio ekonomistų nuolatos domisi migracijos sukeltomis problemomis bei ginčidamiesi, siūlo

⁷ P. R. Krugmanas, I. Goldinas, G. Kameronas, A. Smitas, J. S. Milis, M. Obstfeldas

savo sprendimus. Ne visi ekonomistai pritaria laisvos migracijos idėjai. „Migracijos pesimistų“⁸ arba holistų teigimu, migracija net sustiprina besivystančių šalių problemas, be to neigiamai veikia vietinės darbo rinkos stabilumą. (Adams; 1969) ir (Penninx; 1982) teigė, jog emigruodami jauni vyrai sukelia didelius sunkumus vietiniuose žemės ūkio ar kasybos pramonės sektoriuose. Dar daugiau (Entzinger; 1985), (Lewis; 1986), (Buckley ir Mathema; 2007), (Roberts; 2007) bei (Lipton; 1980) pastebėjo, jog emigrantų pinigines perlaidos daugiausiai išleidžiamos vartojimui arba nekilnojamam turtui įsigyti, o ne investicijoms. (Appleyard; 1989), (Rubenstein; 1992), (Russell 1992) bei (Durdu; 2008) teigimu laikinos ir nepastovios emigrantų pinigines perlaidos iš užsienio padidina vietinės ekonomikos priklausomybę nuo išorės kapitalo ir priklausomai nuo ekonomikos dydžio gali išbalansuoti verslo ciklus. Taip pat autoriai pastebėjo, kad emigrantų artimieji, gaudami sąlyginai dideles pinigų sumas nėra suinteresuoti ieškoti darbo patys. O sąlyginai didelės emigrantų investicijos į nekilnojamąjį turtą gali sukelti finansinius „burbulus“.

1.2. Pagrindinės migracijos teorijos

Mokslinėje literatūroje gausu įvairių gyventojų migracijos teorijų, kurios analizuoja gyventojų kraustymosi fenomeną. Gyventojų migracija stengiasi paaiškinti tiek individualistinės, tiek holistinės pasaulėžiūros ekonomistai, tačiau visiškai kitokiais argumentais, prielaidomis, be to skirtingų mokyklų atstovai atkreipia dėmesį į nevienodus migracijos padarinius. Neoklasikinės ekonomikos atstovai (individualistai) susikoncentruoja ties gyventojų disponuojamomis pajamomis, nelygiomis darbo sąlygomis tarp šalių bei migracijos kaštais. Neoklasikinė ekonomika gyventojų migraciją apibūdina kaip laisvą individo apsisprendimą maksimizuoti savo pajamas. „Naujoji migracijos ekonomikos“⁹ teorija atsižvelgia ne tik į darbo rinkos sąlygas, tačiau ir į kitas įvairių rinkų sąlygas. Pastaroji migracijos teorija analizuoja visą namų ūkį, o ne vieno individo elgesį. Namų ūkio elgsena migruoti, grindžiama rizikos minimizavimu bei siekiu sumažinti namų ūkio biudžetinius apribojimus. „Dvigubos darbo rinkos“¹⁰ bei „Pasaulio sistemų“¹¹ teorijos ignoruoja mikroekonominis individų ar namų ūkių sprendimus, sutelkdamos visą dėmesį į tas jėgas, kurios įtakoja makroekonominis šalies pokyčius. „Dvigubos darbo

⁸ Almeida 1973; Lipton 1980; Reichert 1981; Rhoades 1979; Rubenstein 1992; Binford 2003.

⁹ Autoriaus vertimas (angl. The new economics of migration)

¹⁰ Autoriaus vertimas (angl. Dual labor market theory)

¹¹ Autoriaus vertimas (angl. World systems theory)

rinkos“ teorija gyventojų imigraciją priskiria modernios industrinės ekonomikos poreikiams, o „Pasaulio sistemų“ teorija gyventojų imigracija vaizduoja kaip natūralų globalizacijos procesą ir pasaulinės rinkos įsigalėjimo padarinį. Nors anksčiau paminėtų migracijos teorijų koncepcijos bei tyrinėjimo lygmuo labai skiriasi, tačiau visos teorijos gali būti priderinamos viena prie kitos. Pavyzdžiui, visiškai įmanoma, kad individas maksimizuoti savo pajamas, namų ūkis stengtusi sumažinti pajamų riziką, o kontekstas, kuriame analizuojamas pastarųjų subjektų elgesys būtų formuojamas struktūrinių jėgų, kurios veikia nacionaliniame bei tarptautiniame lygmenyje.

Tikriausiai seniausia ir geriausiai žinoma gyventojų migraciją aiškinanti teorija yra **„Neoklasikinė makroekonomikos teorija“**. Pagal šią teoriją, gyventojų migraciją sukelia geografiniai darbo paklausos skirtumai tarp įvairių pasaulio šalių. Šalys, kurios pasižymi dideliu savo gyventojų skaičiumi bei žemu darbo užmokesčiu, esant rinkos pusiausvyrai atspindi darbo pasiūlos kreivę. O šalys, kuriose nusistovi santykinai aukštesnis darbo užmokestis, lyginant su kapitalo kaina, tampa emigrantų traukos centru. Dėl gyventojų migracijos sumažėja darbo jėgos pasiūla, o atlyginimai padidėja skurdesnėse šalyse, turtingose šalyse vyksta atvirkščias procesas, kurio pasekoje išsilygina dideli darbo užmokesčio skirtumai tarp šalių, sumažėja nedarbo lygis – susidaro nauja darbo rinkos pusiausvyra. Pagrindiniai šios teorijos teiginiai ir prielaidos yra:

- 1) Tarptautinę darbo migraciją sukelia skirtumai tarp atlyginimo už darbą, įvairiose pasaulio šalyse.
- 2) Eliminavus įvairių pasaulio šalių darbo jėgos užmokesčio skirtumus, tarptautinė gyventojų migracija nutrūks tol, kol ir vėl atsiras reikšmingi skirtumai tarp darbo jėgos kainos.
- 3) Vienintelis patikimas būdas skurdžioms vyriausybėms kontroliuoti migracijos srautus – reguliuoti darbo rinką pvz.: įvairiais politiniais veiksmais reguliuoti darbo rinkos kainą.
- 4) Vienintelė gyventojų migraciją įtakojanti rinka yra darbo. Kitos rinkos neturi jokios įtakos gyventojų migracijai.

Panašios sąlygos bei prielaidos yra būtinos ir **„Neoklasikinei mikroekonomikos migracijos teorijai“**. Pastaroji teorija vaizduoja individo pasirinkimą emigruoti į tą šalį, kur garantuojamas didesnis darbo užmokestis bei patrauklesnės darbo sąlygos. Pagal šią teoriją, kiekvienas individas elgiasi racionaliai ir stengiasi maksimizuoti savo pajamas. Tarptautinės migracijos koncepcija yra vaizduojama kaip investicijos forma į žmogiškąjį kapitalą. Pasaulio gyventojai migruoja į tas šalis, kuriose gali būti labiausiai produktyvūs, tačiau prieš vykdami į kitas šalis

privalo įvertinti riziką bei atlikti tam tikras investicijas, tokias kaip: kelionės kaštai, išsilaikymo kaštai kelionės metu bei ieškant darbo, pastangos mokantis naujos kalbos bei kultūros, patirti sunkumai prisitaikant prie naujos darbo rinkos poreikių, bei psichologiniai kaštai dėl aplinkos bei bendruomenės pasikeitimo. Visas migranto elgsenos principas yra pagrįstas kaštų – naudos analize. Pagal šią migracijos teoriją, potencialus emigrantas vyksta ten, kur grynoji migracijos nauda yra pati didžiausia. Be to, šiai migracijos teorijai galima priskirti tokius bruožus:

- 1) Tarptautinis gyventojų judėjimas atsiranda ne vien tik dėl skirtumo tarp darbo užmokesčio, tačiau ir dėl nedarbo lygio. („Neoklasikinėje makroekonomikos migracijos“ teorijoje nebuvo atsižvelgiama į bedarbystės problemą, todėl laikoma, kad visose pasaulio šalyse yra visiškas užimtumas).
- 2) *Ceteris Paribus*, individualios žmogiškosios savybės (kruopštumas, išsimokslinimas, patirtis, gebėjimas kalbėti keliomis kalbomis) padidina galimybę įsidarbinti bei turi teigiamą poveikį tarptautinei gyventojų migracijai.
- 3) Socialinė padėtis, naujos technologijos ar individualios žmogaus savybės, kurios mažina migracijos kaštus, didina tarptautinės migracijos srautus.
- 4) Visuminė gyventojų migracija tarp pasaulio šalių yra paprasčiausia individų suma, kurie savo sprendimą emigruoti grindžia kaštų – naudos principais. Kitais žodžiais tariant, kitokių emigracijos priežasčių nei ekonominės nėra.
- 5) Tarptautinė migracija yra įmanoma tik dėl nedarbo lygio bei atlyginimų skirtumų tarp šalių. Be to tarptautinė migracija tęsis tol kol darbo rinkos skirtumai išnyks tarp šalių ir susidarys pusiausvyra.

Pastaraisiais metais „**naujoji migracijos ekonomikos**“¹² teorija pateikė naujas prielaidas bei patobulino neoklasikinę migracijos teoriją. Pagrindinis skirtumas nuo klasikinės teorijos – apsisprendimas migruoti priklauso nuo viso namų ūkio narių nuomonės. Taip sumažinama rizika bei padidinamos tikėtinos pajamos. Šiai migracijos teorijai galima priskirti tokius bruožus:

1) Tik šeimos arba namų ūkiai yra tinkami analizės vienetai šioje teorijoje. Migracijos teorija nenagrinėja atskirų individų elgsenos, tačiau analizuoja individų grupių elgesį.

2) Dideli atlyginimų skirtumai nėra pagrindinis gyventojų migraciją lemiantis veiksnys. Gyventojai gali migruoti ir dėl kitokių priežasčių – pavyzdžiui norėdamas diversifikuoti riziką, namų ūkis išsiunčia vieną savo narį dirbti į kitą šalį.

¹² Autoriaus vertimas (angl. A new economics of migration)

3) Tarptautinė gyventojų migracija gali nesiliauti netgi tada kai išsilygina atlyginimai išsiunčiančioje bei gaunančioje šalyje. Gyventojų emigracija iš šalies donorės gali tęstis tol, kol nesusibalansuos ir kitos rinkos.

4) Išsiunčiančių šalių vyriausybės gali įtakoti emigraciją ne vien tik reguliuodamos darbo rinką, tačiau ir aktyviai veikdamos kitose rinkose: draudimo bei kapitalo rinkose. Vyriausybės draudimo programos – ypač darbo rinkos draudimo, gali turėti labai didelės ir reikšmingos įtakos savo gyventojų migracijai.

Nors neoklasikinė mikroekonomikos migracijos bei „naujoji migracijos ekonomikos“ teorijos veda prie skirtingų išvadų dėl tarptautinės migracijos ištakų, tačiau jos analizuoja tik mikro – lygio sprendimus. Kitokiomis idėjomis yra pagrįsta „**dvigubos darbo rinkos**“ migracijos teorija. Pagrindinė šios teorijos mintis yra tai, kad tarptautinės migracijos srautus lemia modernios industrinės firmos, kurioms nuolatos reikia pigesnės darbo jėgos iš užsienio. Pagal vieną iš šios teorijos autorių (Piore; 1979), tarptautinės migracijos priežastys nėra susijusios su stūmimo veiksniais šalyje donorėje (aukštas nedarbo lygis, maži atlyginimai). Pagal šį autorių tarptautinės migracijos srautus labiausiai įtakoja traukos faktoriai (pastovi darbo paklausa). Dvigubos darbo rinkos teorija nei paneigia nei patvirtina individų racionalumo (individo veiksmai ir sprendimai, kurie atneša naudos) – prielaidos kuri taikoma mikroekonominiuose modeliuose. Nors „dvigubos darbo rinkos“ teorija neprieštarauja pagrindinėms neoklasikinių teorijų idėjomis, tačiau išsiskiria kai kuriais savo argumentais:

1) Tarptautinė gyventojų migracija labiausiai priklauso nuo darbo rinkos paklausos bei nuo industrinių šalių darbdavių bei vyriausybės politikos.

2) Užsienio šalių darbdaviams tereikia išlaikyti stabilų darbo užmokestį, kadangi darbo užmokesčio skirtumas tarp industrinių bei besivystančių šalių nėra pagrindinis gyventojų migraciją lemiantis faktorius.

3) Mažiausi atlyginimai imigrantus priimančiose šalyse paprastai nedidėja, dėl perteklinės darbo pasiūlos (gausaus imigrantų antplūdžio).

4) Mažiausi atlyginimai turi tendenciją dar mažėti, dėl didelės imigrantų pasiūlos bei sąmoningai vykdomos industrinių šalių vyriausybių politikos.

„**Pasaulio sistemos**“ teorijos pagrindinė idėja – vis didėjanti industrinių šalių finansinė bei diplomatinė galia padeda susikurti mobilios populiacijos srautams besivystančiose šalyse. Siekdami didesnio pelningumo ir didesnio turto, korporacijų savininkai bei vadybininkai įeina į

neturtingų šalių rinkas ieškodami žemės, gamtinių išteklių, darbo jėgos ir naujų vartotojų. Anksčiau panašios situacijos susidarydavo Europos šalims intensyviai užiminėjant Šiaurės Amerikoje bei Azijoje esančias šalis ir steigiant kolonijas. Šiuo metu buvusios kolonijos, norėdamos daugiau užsidirbti parduoda savo išteklius didelėms tarptautinėms korporacijoms. Pagal „pasaulio sistemos“ teoriją tarptautinė migracija yra neišvengiama išdava dėl įvairių sutrikimų, kurie neišvengiamai įvyksta plėtojantis kapitalizmui šalyje.

Pasaulio ekonomika yra kontroliuojama didžiuliuose miestuose, kuriuose bankininkystė, finansai, administravimas, profesionalios paslaugos, naujosios technologijos yra sukoncentruotos vienoje vietoje. Didžiuliuose miestuose sukoncentruota didžioji dalis pasaulio turto bei profesionalios darbo jėgos. Dėl šios priežasties atsiranda vis didesnis poreikis paprastų paslaugų, kurios nereikalauja didelių gebėjimų (vis daugiau reikia autobusų vairuotojų, sodininkų, padavėjų, viešbučių darbuotojų, valytojų). Be to, plėtojantis sunkiajai pramonei, telekomunikacijoms bei sveikatos apsaugai reikia vis daugiau kvalifikuotos, tačiau pigesnės darbo jėgos iš užsienio. Taip susidaro imigrantų paklausa dideliuose miestuose.

Be to „pasaulio sistemos“ teorija taip pat yra išskirtinė savo argumentais bei prielaidomis:

1) Tarptautinė migracija yra natūrali kapitalistinės sistemos sudedamoji dalis, plečiantis rinkoms besivystančiose šalyse.

2) Tarptautinė migracija bei kapitalas juda priešingomis kryptimis. Didžiulių korporacijų investicijos besivystančiose šalyse kursto gyventojų geresnio gyvenimo viltis, o investicijos į infrastruktūrą, transportą lemia ir realius migracijos pokyčius.

3) Tarptautinė migracija labai dažnai pasireiškia tarp Europos šalių ir buvusių kolonijų dėl lingvistinių, kultūrinių, administracinių, bendradarbiavimo bei kitų ryšių.

4) Pagal šią teoriją, vienintelė galimybė besivystančioms šalims kontroliuoti migracijos srautus yra prekių ir kapitalo iš užsienio ribojimas/skatinimas, kadangi būtent užsienio korporacijų veikla skatina migruoti vietinius gyventojus.

5) Tarptautinė migracija yra rinkų plėtros bei globalios ekonomikos padarinys, todėl darbo užmokesčio bei nedarbo lygio skirtumai tarp šalių nėra reikšmingiausi migracijos faktoriai.

1.3. Netradicinės ekonomistų doktrinos apie migraciją

Mokslinėje literatūroje dažniausiai įvardijami neigiami emigracijos padariniai yra: mažėjanti mokesčių bazė; investicijų į švietimą netektis; didesnis skurdas ir nelygybė šalyje bei mažėjantis darbo našumas ir lėtėjanti plėtra dėl žmogiškojo kapitalo eikvojimo. Teigiamai vertinamas poveikis nedarbo lygio rodikliui bei didelėms piniginių perlaidų sumoms. Vis dėl to pagrindinis klausimas, kurį derėtų iškelti ekonomistams yra: kaip pasiekti optimalų gyventojų migracijos lygį, o ne kaip sumažinti gyventojų emigraciją ar imigraciją.

Tamprus emigrantų ryšys su tėvyne paskatino kai kuriuos ekonomistus, pavyzdžiui (Beine, Docquier ir Rapoport, 2001), apsvarstyti optimalios gyventojų migracijos idėją. Pagrindinė paminėtų autorių mintis – šalis turi siekti optimalios emigracijos ar imigracijos, tam, kad galėtų gauti didžiausią grynąją naudą. Šalies donorės atžvilgiu, terminas grynoji nauda galėtų būti interpretuojamas, kaip skirtumas tarp teigiamų ir neigiamų gyventojų migracijos efektų. Teoriniu požiūriu, optimalus migracijos lygis galėtų būti pasiektas tuomet, kai ribiniai emigracijos kaštai – lygūs ribinei naudai. Akivaizdu, kad tokius teorinius samprotavimus įvertinti empiriškai yra labai sunku, todėl autorius savo tyrime analizuos makroekonominių rodiklių tarpusavio sąryšius su emigracija, o optimalią Lietuvos gyventojų emigracijos idėją paliks teoriniams samprotavimams.

Kita samprata, kuri šio darbo autoriaus nuomone, pralenkė savo laikmetį yra apie emigracijos bei produktyvumo sąryšį. Pastarąjį sąryšį įrodė Nobelio premijos laureatas (L. W. Arthur; 1954). Anot šio autoriaus, žmogiškųjų išteklių praradimas gali turėti neigiamų pasekmių šalies ekonominiam išsivystymui, jeigu emigrantai atvyksta iš darbo jėgos pertekliumi nepasižyminčių šalių. Išsiunčiančios šalies darbo jėgos praradimas gali turėti didelių ir neigiamų pasekmių šalies produktyvumui. Dar daugiau, jeigu šalį palieka kvalifikuotas „žmogiškasis kapitalas“, tuomet neigiamas poveikis šalies produktyvumui bus dar didesnis, todėl savo šalyje pasilikę individai bus mažiau produktyvūs, nei prieš didžiuosius emigracijos srautus. Pavyzdžiui, tipinis Lietuvos emigrantas, dažnai yra kvalifikuotas: įgijęs aukštąjį, aukštesnįjį arba profesinį išsimokslinimą, todėl remiantis anksčiau paminėto ekonomisto empiriniu įrodymu, galima daryti prielaidą, kad emigruojanti Lietuvos darbo jėga turi neigiamos įtakos produktyvumui.

(J. E. Taylor; 2006) studijoje teigiama, kad didžioji dalis ekonomistų, tyrinėjančių gyventojų migraciją neatsižvelgia į tai, kad ne vien tik migracija skatina šalies ūkio plėtrą, tačiau ir dėl pernelyg didelės ūkio plėtros, urbanizacijos, didelio techninio – ekonominio išsivystymo

padidėja gyventojų emigracijos srautai. Šio magistrinio darbo autoriaus nuomone, tokia situacija galėjo susidaryti dėl pernelyg didelio užterštumo ir urbanizacijos. Jei pernelyg sparti regiono techninė – ekonominė plėtra ir gyventojų imigracijos augimo tempai atsveria vienas kitą, tuomet regiono populiacija tampa stabili. Svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad industrinių šalių politikai stengiasi išlaikyti pramoninių regionų populiacijos skaičių kuo stabilesnį, skatindami kitų šalių piliečių imigraciją, didesnėmis socialinėmis garantijomis, didesniu darbo užmokesčiu bei potencialia darbo vieta.

Pagrindinis gyventojų migraciją skatinantis veiksnys, autoriaus manymu yra pernelyg mažos pajamos vienam šalies gyventojui. Tokią hipotezę patvirtina kitų ekonomistų darbai: (Mayada; 2010); (Groger ir Hanson 2011) ir kt. Tačiau (F. Ortega bei G. Peri; 2012) atliktas empirinis EBPO¹³ šalių tyrimas, kurio pagrindinė išvada patvirtina, kad 10 proc. punktų padidėjusios gyventojų pajamos, vienam gyventojui, paskatina migracijos srautus 7,6 proc. punkto. Panašią situaciją galima buvo pastebėti Lietuvoje 2006 – 2008 metų laikotarpiu, kuomet didėjant vidutinėms disponuojamoms natūrinėms ir piniginėms pajamoms, emigrantų skaičius didėjo. Tokią situaciją, šio darbo autoriaus nuomone, galima būtų aiškinti dideliais kelionės kaštais bei potencialia rizika. Skurdžiausi Lietuvos gyventojai neturi pakankamai santaupų apsimokėti už kelionę į užsienį ar įdarbinimo agentūroms už suteikiamas paslaugas. Be to, Lietuvoje sunku gauti paskolą (iš komercinių bankų ar fizinių asmenų), finansuoti ypač mažas pajamas gaunančio piliečio kelionės kaštus. Net ir gavus minėtą paskolą, skurdžiausi Lietuvos gyventojai nėra linkę rizikuoti visu savo turtu kaip užstatu arba prarasti visas savo santaupas, nes tarptautinė migracija yra rizikinga¹⁴. Retas Lietuvos ar kitų pasaulio šalių gyventojas gali prisiimti šias rizikas, todėl elgiasi konservatyviai. Galbūt dėl potencialios rizikos, ignoruojami didžiuliai skirtumai tarp disponuojamų pajamų, skurdo ir nedarbo lygių, todėl tarptautinių migrantų skaičius siekia tik 3,1 proc. nuo pasaulio gyventojų populiacijos¹⁵.

Apibendrinant šį skyrių, galima pasakyti, kad šios migracijos idėjos yra reliatyvios – t.y. viskas priklauso nuo tyrinėjamos šalies arba žmonių grupės aspektų. Net ir nepriekaištingos

¹³ Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos šalys. (angl. OECD)

¹⁴ Nelaimingi įvykiai kelionės metu: aviakatastros, autoįvykiai; tikimybė negauti darbo užsienyje, prekyba žmonėmis, ir t.t.

¹⁵ Tarptautinės migracijos organizacijos duomenimis

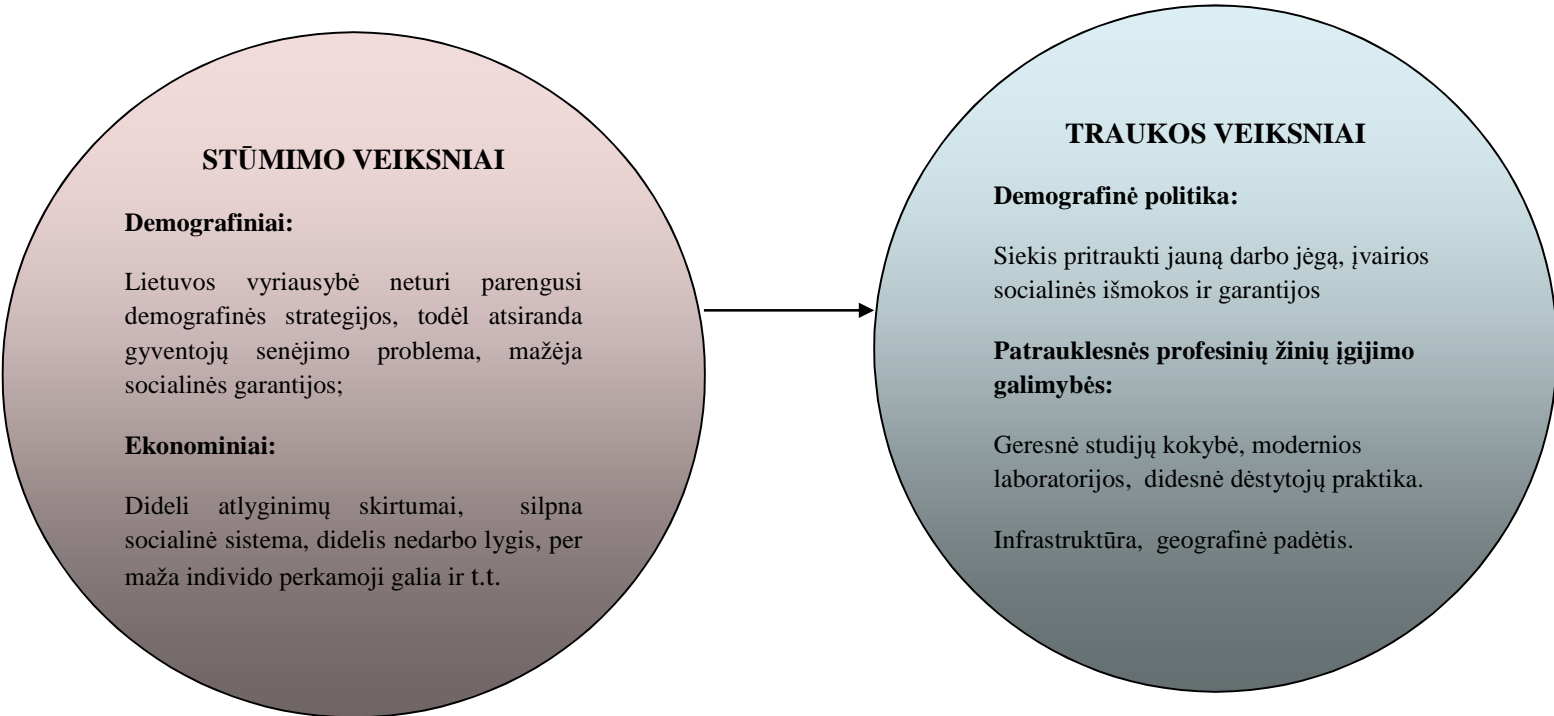
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:bgP_6D6iiB8J:www.iom.int/cms/en/sites/iom/home/about-migration/facts--figures-1.html+&cd=2&hl=lt&ct=clnk&gl=lt

migracijos idėjos gali būti nuolat tobulinamos, todėl šio darbo autoriaus nuomone, svarbu ne tik žinoti pagrindines migracijos teorijas, tačiau gebėti interpretuoti kiekvienos šalies atžvilgiu.

1.4. Emigracijos priežastys

Svarbiausios emigracijos priežastys susijusios su gyventojų ekonominiais aspektais, tačiau Lietuvos gyventojai emigruoja ir dėl kitokių priežasčių: politinio prieglobsčio, socialinių-kultūrinių nuostatų bei sąlyginai didelio korupcijos laipsnio. Teiginys, kad Lietuvos gyventojai emigruoja ne vien dėl ekonominių priežasčių gali būti patvirtintas pavyzdžiu. Latvijos, Estijos bei Slovakijos šalyse yra panašus pragyvenimo lygis kaip ir Lietuvoje, tačiau emigracijos srautai skiriasi. Lietuvos valstybė nėra izoliuota nuo šiuolaikinio tautų kraustymosi fenomeno, todėl į migracijos reiškinį reikėtų žvelgti plačiau – kaip į pasaulinių pokyčių grandinės dalį. Pagal (Kuzmickaitę; 2004) viena iš Lietuvos emigracijos priežasčių galėtų būti istorinė emigracijos patirtis. Dėl praeityje patirtų nelaimių: karo, ekonominių, kultūrinių sunkumų sukelta istorinė emigracija tampa tautos įpročiu, todėl bėgant laikui, susidarius sunkesnėms sąlygoms, emigracijos įpročiai vis pasikartoja.

Kita vertus, ieškant Lietuvos gyventojų emigracijos priežasčių nerasime jų vien Lietuvoje. Dažnai emigraciją nulemia skirtingo kultūrinio, mokslinio bei ekonominio lygio šalių išsivystymo lygis. Didžioji dalis emigrantų – bedarbiai, išvykstantys dėl ekonominių paskatų, na o aukštos kvalifikacijos emigrantai siekia ne vien geresnio užmokesčio už darbą, tačiau ir galimybės įgyti daugiau profesinių ar kultūrinių žinių. Kiti, nuo Lietuvos nepriklausantys veiksniai – užsienio šalių nelegalios imigracijos *de facto* tolerancija, selektyvios imigracijos politika bei patrauklios socialinės garantijos imigrantams. Dėl makroekonominių, socialinių ir kultūrinių skirtumų, Lietuva praranda ne vien tik nekvalifikuotą darbo jėgą, tačiau ir labai perspektyvius mokslininkus.

1 pav. Supaprastintas, grafinis stūmimo – traukos modelis. **Šaltinis:** Aleshkovski I. ir Vladimir I. (2006) *Mathematical models of migration*. Encyclopedia of Life Support Systems. Maskva. 7p.

Detaliau analizuojant emigracijos aspektus galima pasitelkti „stūmimo-traukos“ modelį (1 pav.). Pagrindiniai stūmimo veiksniai yra demografiniai ir ekonominiai, o traukos – sąmoninga ekonomiškai stipresnių šalių politika, palankesnė geografinė padėtis, kultūrinis suderinamumas, palankesnės sąlygos įgyti išsilavinimą bei tobulinti profesinius įgūdžius ir t.t. Pagal Pilietinės visuomenės instituto ir LR Seimo Informacijos analizės skyriaus (2005) atliktą tyrimą nustatyta, kad tipiniai Lietuvos emigrantų stūmimo motyvai emigruoti yra: sunkumai susirandant darbą, per maža gyventojų perkamoji galia, prastos socialinės garantijos bei siekis gyventi kartu su išvykusiais artimaisiais. Na, o traukos veiksniai – kultūrinis suderinamumas, mažesni mokesčiai, patrauklesnės žinių įgijimo galimybės ir t.t.

Pagal pateiktus pagrindinius emigracijos motyvus, galima suformuluoti emigracijos mažinimo strategiją. Pirmiausia derėtų pradėti nuo darbo vietų kūrimo, nes dažniausiai emigruoja bedarbiai, o ne geresnio darbo ieškantys Lietuvos gyventojai. Remiantis SEB banko makroekonominės apžvalgos duomenimis, Lietuvos vyriausybės iniciatyva liberalizuoti darbo santykius gali turėti dvejopą poveikį: gali paskatinti darbo vietų kūrimą padidinto neapibrėžtumo

laikotarpiu, pavyzdžiui pradinėse verslo ciklo atsigavimo stadijose, tačiau ekonomikai esant recesijoje, darbuotojų atleidimas galėtų virsti masišku reiškiniu. Norint reikšmingai sumažinti nedarbo lygį šalyje, reikėtų įdiegti papildomas priemones: lankstesnę darbo trukmę, diferencijuoti darbo užmokestį, skatinant mažesnes ir vidutines įmones. Deja, pagal SEB banko atliktą makroekonominę apžvalgą¹⁶, Lietuvos nedarbo lygis turėtų mažėti, tačiau tik nuosaikiais augimo tempais.

Norint sumažinti emigracijos srautus, verta kurti papildomas darbo vietas aukštųjų technologijų, finansų sektoriuje ar kitose sferose, reikalaujančiose aukštos kvalifikacijos specialistų, nes atsiradus aukštųjų technologijų įmonėms, prireikia ir aptarnaujančių įmonių bei papildomo personalo. Tarp potencialių projektų, žemos kvalifikacijos darbo vietoms kurti, galėtų būti senų būstų renovacija, liberalesnės įdarbinimo sąlygos bei korupcijos lygio mažinimas. Didelis korupcijos lygis ypač skatina emigruoti aukštesnės kvalifikacijos gyventojus dėl to ypač padidėja „protų nutekėjimo“ problema.

1.5. Migracijos krypties pasirinkimas

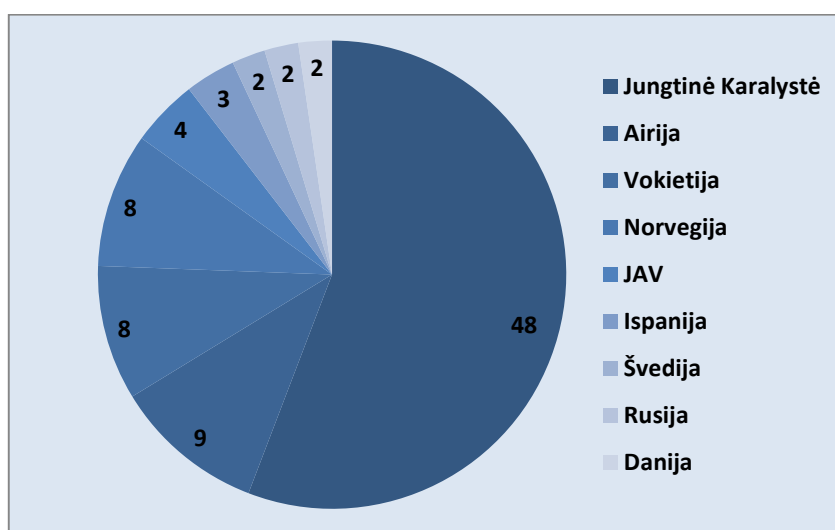
Sprendimas migruoti, kaip ir kiti žmogaus sprendimai, priklauso nuo kitų žmonių elgsenos. Vertinant vien tik iš ekonominės perspektyvos, naujas arba besikeičiančias emigracijos kryptis galima paaiškinti skirtumu tarp vidutinių atlyginimų, nedarbo lygio ar skurdo lygio tėvynėje ir potencialioje užsienio šalyje (į kurią ruošiamasi emigruoti). Lietuva smarkiai išsiskiria iš kitų Europos šalių pagal prastą „Gini“ koeficientą bei nedidelį bendrojo vidaus produkto vienam gyventojui, rodiklį. Deja, ne visuomet emigracijos srautus galima paaiškinti tik skirtumais tarp disponuojamų pajamų ar, apskritai, ekonominiais rodikliais. Reikėtų atsižvelgti ir į istorinę emigracijos patirtį, kalbinį, kultūrinį barjerą bei priimančios šalies poziciją imigracijos klausimu. Dar daugiau, jei Lietuvos gyventojai emigruotų remdamiesi vien tik ekonominiais rodikliais, tai rinktųsi tik Liuksemburgą, kadangi šios šalies bendrojo vidaus produkto vienam gyventojui rodiklis yra vienas didžiausių Vakarų Europoje, o „Gini“ koeficientas, skirtas įvertinti turtinei nelygybei, yra vienas mažiausių. Tačiau Lietuvos emigrantai dažniau renkasi Jungtinę Karalystę, galbūt dėl atstumo¹⁷, paprastesnių teisinių reikalavimų, galimybės kalbėti anglų kalba (kuri

¹⁶SEB bankas (2012 m.) *Makroekonominė apžvalga* Nr. 48;

¹⁷ Ne vien tik fizinio atstumo, tačiau ir dėl kelionės patogumo – pavyzdžiui, dažnų tiesioginių skrydžių.

tampa vis populiarsnė ne tik Lietuvoje, bet ir visame pasaulyje) arba dėl JK¹⁸ jau gyvenančių giminaičių įtakos.

Vis dėl to, **potencialios** užsienio šalies selektyvinė politika, anot (W. Geis; 2008) turi pačią didžiausią įtaką migranto pasirinkimui. Dar daugiau, pastarojo autoriaus tyrimas įrodo, kad vien tik nedarbo lygis bei atlyginimų dydis toli gražu nepaaiškina migrantų pasirinkimo. Dažnai migrantų potencialią kryptį arba netgi pasirinkimą emigruoti, lemia pastovių imigrantų skaičius užsienio šalyje (angl. stock of immigrants), bendruomenių skaičius, socialiniai tinklai, šeimos narių arba net kaimynų skaičius užsienyje. Taip yra dėl to, kad pirmieji emigrantai – „pionieriai“ į namus atsiunčia ne tik pinigines perlaidas, tačiau ir informaciją kaip emigruoti, kur ieškoti darbo, kokiomis įdarbinimo agentūromis pasikliauti, kokio atlygio už darbą galima tikėtis – visą informaciją apie galimus emigracijos kaštus bei riziką. Be to, dažnai „pionieriai“ padeda pasiekti kelionės tikslą, gali padėti finansuoti migracijos kaštus bei apdrausti nuo rizikos. Pavyzdžiui, Lietuvos gyventojai taip pat dažniausiai renkasi Jungtinę Karalystę, Airiją bei Vokietiją – šalis kuriose yra daugiausia Lietuvių (2 pav.).

2 pav. Lietuvos Respublikos piliečių deklaruota emigracija pagal gyvenamąją vietą (valstybę) 2012 m. **Šaltinis:** sudaryta darbo autoriaus naudojantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis. URL: <http://osp.stat.gov.lt/pranesimai-spaudai/?articleId=261874>

¹⁸ Jungtinė Karalystė

(W. Geis; 2008) savo tyrime pastebėjo, kad būsimi imigrantai labai vertina užsienio šalies darbo saugos reikalavimus, bedarbių pašalpos dydį, atsižvelgia į tai ar šalis priklauso bevizio režimo sąjungai (didžioji dalis Vakarų Europos šalių). Be to kiekvienam migrantui labai svarbu apsidrausti nuo rizikos susijusios su darbo rinka, atsižvelgiama į užsienio šalies švietimo sektoriaus bei sveikatos apsaugos sektoriaus būklę.

Įvertinti visas migranto pasirinkimą įtakančias priežastis yra labai sunku. Pavyzdžiui, nėra duomenų kaip būtų galima įvertinti aplinkos poveikį migranto pasirinkimui – klimato sąlygos bei natūralus gamtos grožis, tikėtina, kad taip pat turi įtakos šalies pasirinkimui. Nelaimėi, tokios, migruoti skatinančios priežastys gali būti palyginamos tik regioniniu, o ne nacionaliniu ar globaliu mastu. Vis dėl to, išanalizavus (W. Geis; 2008) atliktą tyrimą, migranto elgsena tampa aiškesnė – pasirenkamos tos Vakarų Europos bei Šiaurės Amerikos šalys, kurių vidutinis darbo užmokestis yra gana aukštas, o instituciniai reikalavimai¹⁹ yra žemi.

1.6. Grafinis Lietuvos gyventojų emigracijos modelis

Šioje darbo dalyje bus sudarytas grafinis Lietuvos darbo jėgos emigracijos modelis. Grafinis modelis nurodys kaip darbo jėgos emigracija sąveikauja su kitais Lietuvos demografiniais bei makroekonominiais rodikliais. Nors Lietuvos gyventojų emigracijos rodiklis koreliuoja ir su kitais, nenagrinėtais dydžiais, tačiau šio tyrimo autorius stengiasi iširti tik svarbiausius sąryšius. Pagal grafinį modelį bus atliktas kiekybinis Lietuvos ūkio rodiklių tyrimas – sudarytas VAR modelis, kuris bus aprašomas kitame skyriuje ir apims 10 metų laikotarpį: nuo 2002 iki 2012 metų. Grafinio modelio makroekonominių rodiklių bei demografiniai sąryšiai buvo pasirinkti neatsitiktinai – tokius sąryšius tarp rodiklių nagrinėjo ir kiti ekonomistai. Pavyzdžiui koreliacinius ryšius tarp korupcijos ir emigracijos nagrinėjo (Hadamovsky, 2012); piniginių perlaidų bei investicijų, vartojimo, BVP/gyv., skurdo rizikos lygio bei investicijų į nekilnojamąjį turtą, sąryšius nagrinėjo (Adams, Cuecuecha, Pge, 2008). Tyrime buvo naudojami sekantys ekonominiai rodikliai: nedarbo lygis, BVP/gyv., absoliutus vidaus vartojimas, vidutinis darbo užmokestis, taupymas, emigrantų perlaidos, darbo jėgos pasiūla bei investicijos. Taip pat buvo naudojami ir demografiniai rodikliai: gimstamumas bei gyventojų skaičius. Duomenų šaltinis – Lietuvos statistikos departamento duomenų bazė, Pasaulio banko bei Eurostat duomenų bazių

¹⁹ Selektvinė politika

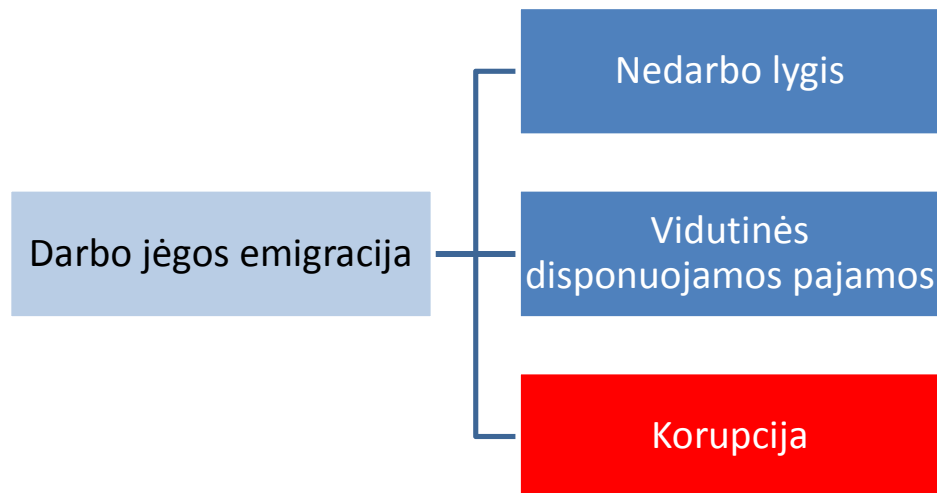
duomenys. Deja ne visi grafiniame modelyje suprojektuoti sąryšiai tarp makroekonominių bei demografinių rodiklių buvo statistiškai reikšmingi.

Lietuvos grafinis emigracijos modelis buvo suskaidytas į dvi dalis: A (3 pav.) ir B (5 pav.). Toks suskirstymas pasirinktas neatsitiktinai – A modelio dalyje, darbo jėgos emigracija yra nedarbo lygio, korupcijos bei žemų disponuojamų pajamų padarinys. Pirmoji Lietuvos grafinio modelio dalis iškelia tris prielaidas (hipotezes):

1. *Korupcijos lygis Lietuvoje turi teigiamos įtakos darbo jėgos emigracijai.* Vienas iš šios hipotezės autorių yra (Hadamovsky, 2012), kuris savo tyrime nagrinėjo emigracijos bei korupcijos lygio sąryšius. Deja pastarasis sąryšis Lietuvoje nepasitvirtino empiriškai. Šio darbo autoriaus nuomone, taip atsitiko dėl keleto priežasčių: per mažos duomenų imties bei neinformatyvaus korupcijos matavimo vieneto.
2. *Žemos vidutinės disponuojamos pajamos priešingai veikia gyventojų emigraciją.* Pajamų bei emigracijos sąryšį nagrinėjo daugybė ekonomistų: (D. Kapur ir J. Mchale; 2009), (F. Ortega bei G. Peri 2013), (F. D. Blau, L. M. Kahn 2012) ir t.t. Pažymėtina, jog ekonomistai nagrinėdami pajamų įtaką darbo jėgos migracijai dažnai renkasi skirtingus gyventojų pajamas atspindinčius rodiklius²⁰.
3. *Nedarbo lygio didėjimas teigiamai veikia darbo jėgos emigraciją.* Šį sąryšį tyrinėjo (E. Guild ir S. Carrera 2012), (E. Boubtane; D. Coulibaly; C. Rault 2012) savo darbuose. Tarp minėtų ekonomistų vyrauja prielaida, kad didelis nedarbo lygis tėvynėje skatina emigruoti darbo jėgą. Remiantis individualistinės pasaulėžiūros principais, emigracija yra nedarbo padarinys. Vadinasi Lietuvos gyventojai emigruos tol, kol šalyje liks tik natūralus nedarbo lygis.

Pagal šias ekonomistų prielaidas ir buvo sudarytas grafinis Lietuvos darbo jėgos migracijos modelio A dalis (3 pav.). Kiekviena modelio prielaida, laiko eilučių pagalba bus ištirta empiriškai kitame šio magistrinio darbo skyriuje. Tuomet ir bus nustatyta kiek tiksliai ir kaip emigraciją įtakoja nagrinėjami rodikliai.

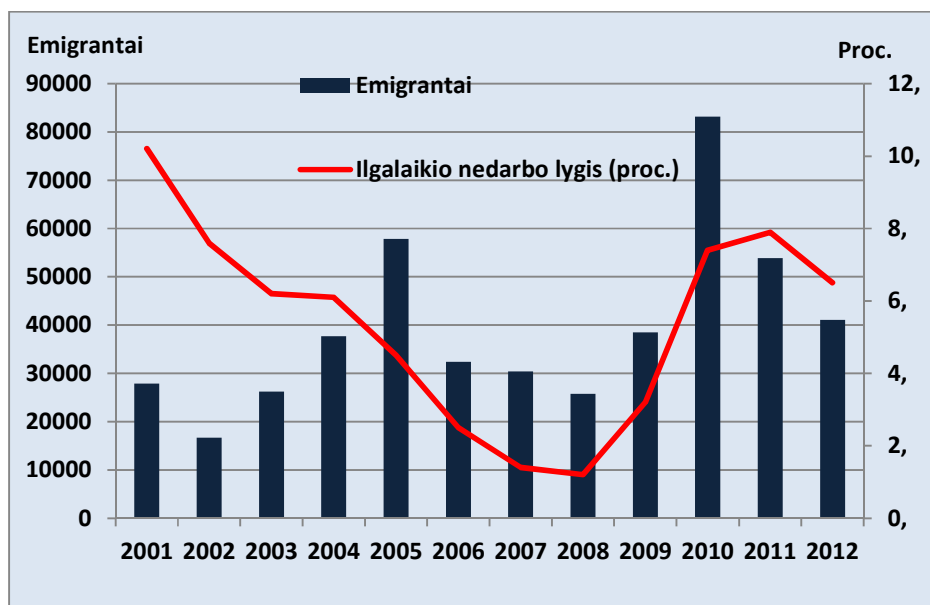
²⁰ Pavyzdžiui: vidutinės disponuojamos natūrinės bei piniginės pajamos vienam gyventojui, vidutinis atlyginimas per mėnesį, realus darbo užmokestis per mėnesį ir t.t.

3 pav. Grafinis Lietuvos emigracijos modelis (A). Modelis paaiškina, kodėl Lietuvos gyventojai emigruoja. **Šaltinis:** sudaryta darbo autoriaus pagal įvairių ekonomistų prielaidas.

Atlikus grafinę emigracijos rodiklio analizę, buvo nuspręsta eliminuoti ekstremumą – 2010 metų duomenis, kadangi emigracijos augimo tempas per pastaruosius metus pasiekė net 278,5 proc. (1 priedas). Dar daugiau, tyrinėjant emigracijos ir nedarbo lygio rodiklį buvo pastebėta labai silpna grafinė koreliacija. Šią situaciją galima paaiškinti Lietuvos įstojimu į ES bei darbo rinkos liberalizacija po 2004 m.

Iki 2004 m. Lietuvoje emigracija ir nedarbo lygis kito priešingomis kryptimis, nuo 2004 m. iki 2007 m. įgavo bendrą tendenciją – tiek emigracija, tiek nedarbo lygis mažėjo, vėliau ir vėl kito priešingomis kryptimis (4 pav.). Ekonominė situacijos interpretacija paprasta – 2004 m. Lietuvai įstojus į ES atsivėrė – D. Britanijos, Airijos, Švedijos ir k.t. ES šalių darbo rinkos. Dėl vidutinių atlyginimų skirtumo, bei didelės Lietuvos darbo rinkos pasiūlos ir kt. sąlygų, emigracijos augimo tempai po 2007m. kasmet didėjo dviženkliais skaičiais. Lietuvos ūkio plėtra nuo 2004 m. iki 2008 m. turėjo reikšmingos įtakos nedarbo lygiui, tačiau didėjančio emigracijos tempo sustabdyti nebegalėjo.

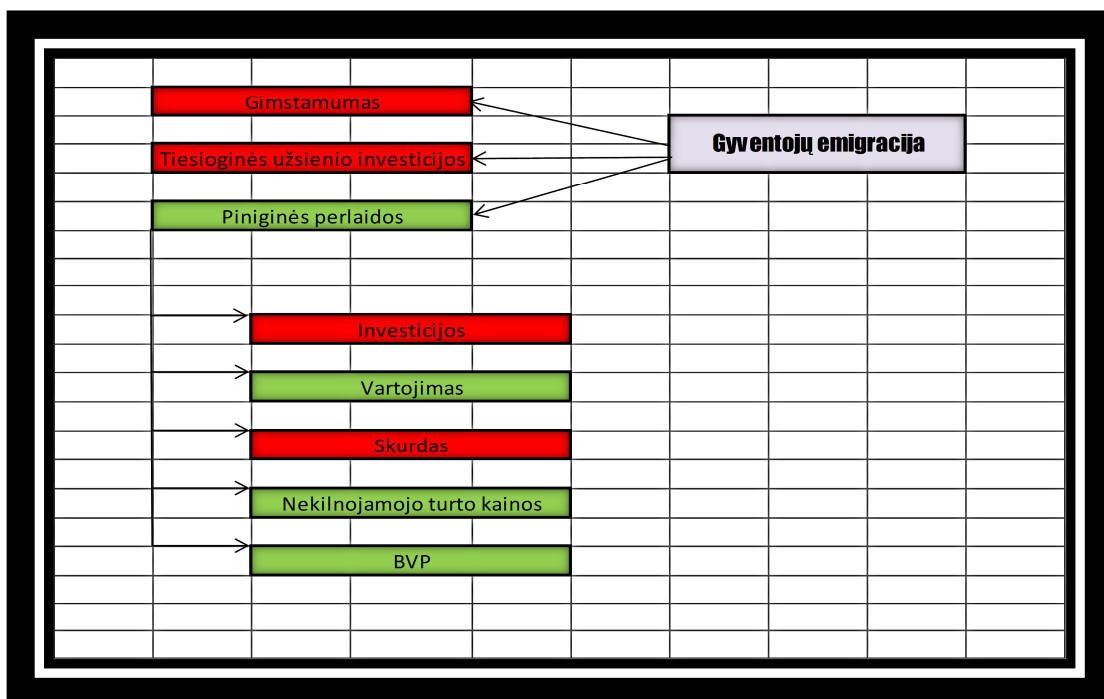

4 pav. Emigracija ir nedarbo lygis. Grafinė rodiklių analizė 2001 – 2012 metai. Iš pateiktos analizės matyti, kad rodikliai iki 2005 m. juda priešingomis kryptimis, o po 2005 m. įgauna bendrą tendenciją. **Šaltinis:** sudaryta darbo autoriaus, remiantis Statistikos Departamento prie LR vyriausybės duomenų baze.

(B) Lietuvos gyventojų emigracijos grafinio modelio dalis pavaizduota (5 pav.). Grafinis (B) modelis paaiškina kaip emigracija veikia svarbiausius šalies ekonominius rodiklius. Autoriaus pateiktas emigracijos modelis susideda iš dviejų dalių. Pirmiausia, Lietuvos emigracijos rodiklis neigiamai paveikia darbo rinką šalyje. Pastebėję prastą darbo rinkos situaciją, pasaulio investuotojai sumažina investicijų srautus į Lietuvą, todėl sumažėja ir tiesioginių užsienio investicijų rodiklis. Kaip minėta anksčiau sąryšius tarp modelio B rodiklių pasirinkti neatsitiktinai, buvo remiamasi įvairių ekonomistų prielaidomis:

1. *Gimstamumo rodikliui Lietuvos gyventojų darbo jėgos emigracija turi neigiamą poveikį.* Šį sąryšį tyrinėjo (J.E. Sleebos 2003); (R.J Harris bei J. Hedderson 1981) bei kiti ekonomistai.
2. *Didėjanti gyventojų emigracija turi neigiamą poveikį tiesioginėms užsienio investicijoms.* Šį sąryšį tyrinėjo (H. Foad; 2011); (M. Kugler bei H. Raport 2005); (R. Faini; 2006)

3. *Piniginių perlaidų poveikis investicijoms, vartojimui, skurdui, nekilnojamojo turto kainoms bei BVP yra teigiamas.* Tokius koreliacinius sąryšius tyrinėjo (Adams, Cuecuecha, Pge, 2008); Tarptautinė migracijos asocijacija (2010)²¹; (F. Karman 2008); Zimmerman K. F., Kahanec M. (2008) (Entzinger; 1985); (Lewis; 1986); (Lipton; 1980), (R.H. Adams ir J. Page; 2005) ir kt. Atlikus empirinį tyrimą paaiškėjo, kad Lietuvos emigrantų piniginės perlaidos nekoreliuoja su investicijomis bei skurdo rizikos lygio rodikliu.

5 pav. Grafinis Lietuvos emigracijos modelis (B). Modelis atspindi, kaip gyventojų emigracija veikia svarbiausius Lietuvos ūkio rodiklius. **Šaltinis:** sudaryta darbo autoriaus.

Dėl neigiamos neto migracijos šalyje suprastėja demografiniai rodikliai. Dėl emigracijos mažėjantis Lietuvos gyventojų skaičius sumažina gimstamumą šalyje, pasireiškia visuomenės senėjimo problema. Grafinio Lietuvos emigracijos modelio (B) dalis pasireiškia per emigrantų pinigines perlaidas, kurios veikia: investicijas, vartojimą, skurdo rizikos lygį, nekilnojamojo turto

²¹ Aut. vertimas „Studija apie Egipto migrantų piniginių perlaidų poveikį investicijoms“ 2010m. Tarptautinė migracijos asocijacija URL: <http://www.egypt.iom.int/Doc/A%20Study%20on%20Remittances%20and%20Investment%20Opportunities%20for%20Egyptian%20Migrants%20%28English%29.pdf>

kainas bei BVP/ gyv. rodiklį. (Entzinger; 1985), (Lewis; 1986) bei (Lipton; 1980) tyrimų rezultatai rodo, kad didžioji dalis piniginių perlaidų skiriama vartojimui bei nekilnojamajam turtui įsigyti. Norint apskaičiuoti piniginių perlaidų įtaką Lietuvos nekilnojamojo turto rinkai bus naudojamas realusis „OHBI“ indeksas. Deja, bet „Ober-House“ pateikia tik mėnesinius duomenis, o nagrinėjamame grafiniame Lietuvos emigracijos modelyje (B) naudojami metiniai duomenys. Todėl apskaičiuojant laiko eilučių lygtis bus naudojami metiniai duomenys, gauti iš mėnesinių vidurkių.

Grafinį Lietuvos emigracijos modelį sudaro A ir B dalys, kurios bus įvertintos empiriškai magistrinio darbo tiriamojoje dalyje. Deja, ne visi užsienio ekonomistų tyrinėjami sąryšiai pasitvirtins Lietuvoje. Šio mokslinio tiriamojo darbo autoriaus nuomone, Lietuvoje dar nėra pakankamai daug statistinių duomenų, kad būtų galima patvirtinti visas prielaidas.

2. MIGRACIJOS POVEIKIS LIETUVOS EKONOMIKAI

Didžioji dalis posovietinių šalių ekonomistų bei demografijos specialistų išreiškia savo neigiamą požiūrį į emigracijos problemą (Rangelova ir Vladimirova, 2004; Wolfson 2006; Okolski 2008). Nepalankūs emigracijos padariniai, Lietuvos atžvilgiu, dažnai publikuojami akademinuose leidiniuose²² bei viešose diskusijose, be to dažnai askaluojami žiniasklaidos masinėmis visuomenės informavimo priemonėmis. Kalbininkės Marcinkevičienės teigimu, Lietuvoje emigracija yra dažnai apibrėžiama kaip nelaimė, tragedija ar net katastrofa. Tačiau ar darbo jėgos emigracija Lietuvoje yra vien tik neigiamas fenomenas? Vienareikšmio atsakymo nėra, todėl šio mokslinio tiriamojo darbo autorius pasistengs palyginti emigracijos privalumus bei trūkumus ir kai kuriuos iš jų įvertinti empiriškai.

Lietuvos valstybė disponuodama ekonominiais ir politiniais svertais gali reikšmingai įtakoti gyventojų migracijos srautus – pavyzdžiui: netiesiogiai padidinti gyventojų gimstamumo rodiklį, didindama motinystės socialines pašalpas, netiesiogiai padidinti investicijas į žmogiškąjį kapitalą, taikydama mokesťines lengvatas, taip pat padidinti savo piliečių disponuojamas pajamas, mažindama vartojimo mokesčius arba didindama minimalųjį darbo užmokestį. Be to, dabartinė, sudėtinga ekonominė situacija Lietuvoje, verčia vyriausybę kuo greičiau imtis socialinių ir ekonominių reformų. Jei emigracijos nepavyks pristabdyti ekonominėmis ar

²² Kazlauskienė ir Rinkiavičius, 2006; Karpavičius 2007.

politinėmis priemonėmis, anksčiau ar vėliau teks galvoti apie papildomą imigraciją. Deja, dėl skirtingų kultūrų asimiliacijos, atsiranda kitos problemos – nusikalstamumas, kultūrinis nepakantumas, kalbinis barjeras, todėl ekonomiškai efektyviau būtų susigrąžinti emigravusius Lietuvius, nei investuoti į svetimšalių mokymus.

Ekonominiu ir socialiniu požiūriais migraciją galima išskirti į ilgalaikę ir trumpalaikę. Ilgalaikės emigracijos požiūriu, Lietuva praranda ne tik lėšas investuotas į gyventojų išsimokslinimą, prarandami puikūs specialistai – vyksta „protų nutekėjimo“ problema. Dar daugiau, blogėja demografinė padėtis, todėl pradeda irti ir Lietuvos socialinė sistema. Kita vertus, trumpalaikės emigracijos atveju, jei emigrantai planuoja grįžti atgal į Lietuvą, galima panaudoti jų patirtį ir kompetenciją įgytą svetur. Vadinasi, labai svarbu išvengti ilgalaikės emigracijos padarinių ir kiek galima efektyviau išnaudoti trumpalaikės migracijos privalumus: mažėjantį nedarbo lygį; jaunų emigrantų, įgavusių daugiau patirties, grįžimą; investicijas ir papildomas pajamas, kurias nenutrūkstamai tiekia išeiviai, savo giminaičiams tėvynėje.

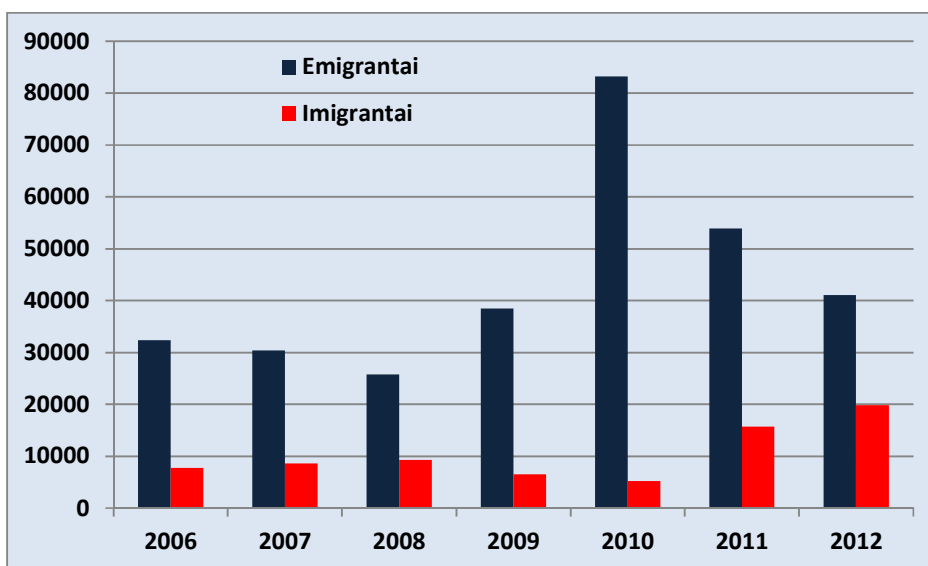
Per pastaruosius 20 metų Lietuva išgyveno daug dramatiškų pokyčių; nuo Sovietų Sąjungos respublikos iki jos Nepriklausomybės 1991 m. ir galiausiai iki Europos Sąjungos narės 2004 m. Per šį laikotarpį emigracijos srautai iš Lietuvos buvo nedideli ir pastovūs, lengvai prognozuojami. Tačiau žvelgiant iš 2013 metų pozicijos, migracijos įtaka tampa vis svarbesnė Lietuvos ūkiui ir šalies gyventojams. 2008 m. pasaulio finansų krizė, didėjantis nedarbo lygis, dideli infliacijos augimo tempai bei sparčiai mažėjantis bvp/gyv. rodiklis dar labiau padidino emigruojančiųjų skaičių. Lietuva tapo viena iš labiausiai nuo ekonominės krizės nukentėjusių šalių Europoje.

Pagal mokslinio tiriamojo darbo temą buvo suformuluota šio darbo problema: Kaip migracija veikia svarbiausius Lietuvos ūkio rodiklius? Nors didelius Lietuvos emigracijos tempus galima lengvai paaiškinti grafiškai pasitelkiant vidutinio darbo užmokesčio bei nedarbo lygio statistikas (be to Lietuva yra viena iš skurdžiausių Europos Sąjungos šalių), tačiau norint tiksliai įvertinti emigracijos poveikį svarbiausiems Lietuvos ūkio rodikliams, reikalinga detalesnė statistinė analizė. Apžvelgus kitų tyrėjų darbus buvo pastebėta, kad įvairūs autoriai tirdami migracijos įtaką ekonominiams rodikliams, nepaskaičiuoja kaip privačių asmenų piniginės perlaidos veikia Lietuvos ekonomiką. Dar daugiau, tiriamojame šio darbo dalyje bus bandoma įvertinti grafinį Lietuvos migracijos modelį, analizuojamą 1.6 skyriuje empiriškai bei naudojantis „Lowri“ migracijos, gravitacijos modeliu (angl. *Lowry Migration Model*), Lietuvos Respublikos

statistikos departamento, Pasaulio Banko, Tarptautinio Valiutos Fondo bei Eurostat duomenų bazėmis, bus prognozuojami migracijos augimo tempai iš Lietuvos į kitas Europos šalis.

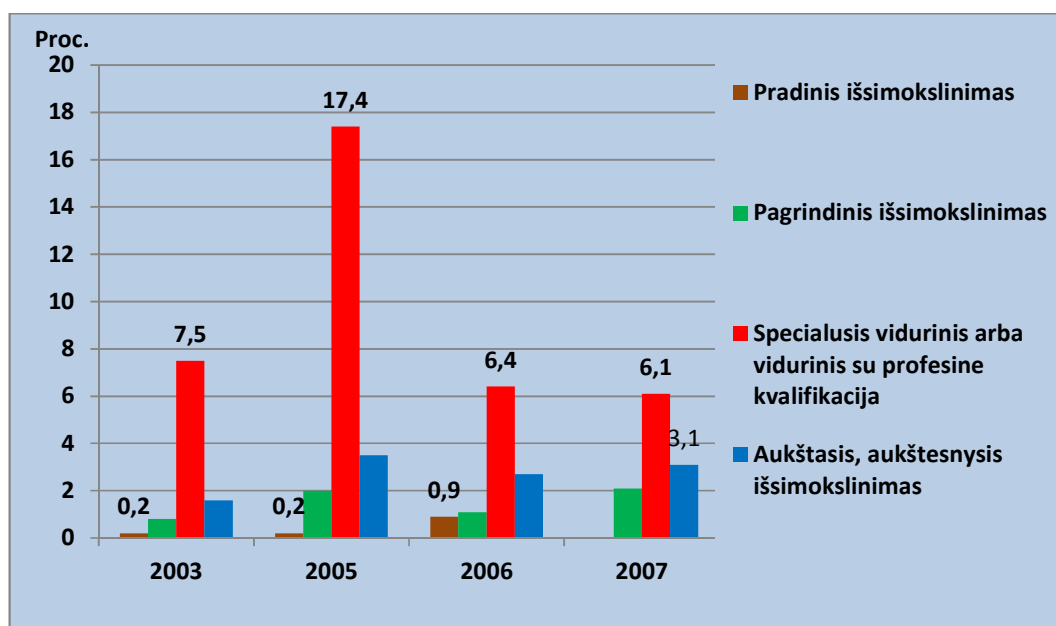
2.1. Migracijos svarba Lietuvos ekonomikai

Emigracija Lietuvoje yra šalutinis nedarbo, mažo santykinio darbo užmokesčio bei prastų darbo sąlygų padarinys. Dėl neefektyvaus Lietuvos ūkio valdymo, emigracija yra viena rimčiausių grėsmių šalies demografijai, ūkio augimui bei kultūriniam identitetui. Per pastarąjį dešimtmetį Lietuvos grynoji migracija buvo neigiama. Jei Lietuva būtų lyginama ES mastu, tai pagal emigravusių gyventojų procentą nuo visos populiacijos užimtų pirmą vietą. Statistikos departamento duomenimis, per 10 metų Lietuva neteko 0,6 mln. gyventojų. Deja, bet ir tolimesnės prognozės nėra palankios Lietuvai (6 pav.). Tik 2011 metais pastebimas didesnis imigrantų augimas – į Lietuvą atvyko 15'685 užsieniečiai, o išvyko – 53'863 lietuviai. Tarp emigracijos srautų bei bvp/gyv. rodiklio galima pastebėti neigiamą priklausomybę – anticikliškumą. Akivaizdu, kad pablogėjus ekonominei situacijai šalyje, Lietuvos gyventojai intensyviau emigruoja į užsienį. Iš anksčiau pateiktų laiko eilučių galima pastebėti, kad didžiausią įtaką Lietuvos gyventojų apsisprendimui emigruoti, turėjo nedarbo lygio procentas bei pernelyg didelis skurdo lygis, lyginant su kitomis Europos šalimis.

6 pav. Lietuvos gyventojų emigracija ir imigracija. 2006 – 2012 m. **Šaltinis:** Sudaryta autoriaus remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

Pagrindiniai du emigracijos padariniai dėl kurių kyla daugiausia diskusijų Lietuvoje yra „protų nutekėjimas“ bei piniginių perlaidų klausimas. Didžiąją dalį iš Lietuvos emigruojančios populiacijos sudaro darbo migrantai²³ bei studijuoti užsienyje pageidaujantys asmenys²⁴, tik 3,1 proc. emigruojančiųjų 2007 m. turėjo aukštąjį arba aukštesnįjį išsilavinimą (7 pav.).

7 pav. Lietuvos emigrantai, nedeklaravę išvykimo, pagal išsimokslinimą. 2003 – 2007 m. **Šaltinis:** Sudaryta darbo autoriaus remiantis, Lietuvos statistikos departamento informacija. (Šifras M3020109)

Dėl išsimokslinusių gyventojų emigracijos prarandamos ne tik vyriausybės lėšos investuotos į jų švietimą, tačiau patiriami ir alternatyvūs kaštai²⁵. (R. Faini; 2006) atliktas mokslinis tyrimas liudija, kad dėl „protų nutekėjimo“ ypač nukenčia šalys, kurios siekia pritraukti daug tiesioginių užsienio investicijų, kadangi potencialūs investuotojai dažnai ieško besivystančių šalių, kurios turi aukštos kvalifikacijos, sąlyginai pigesnės darbo jėgos. Sukauptos tiesioginės užsienio

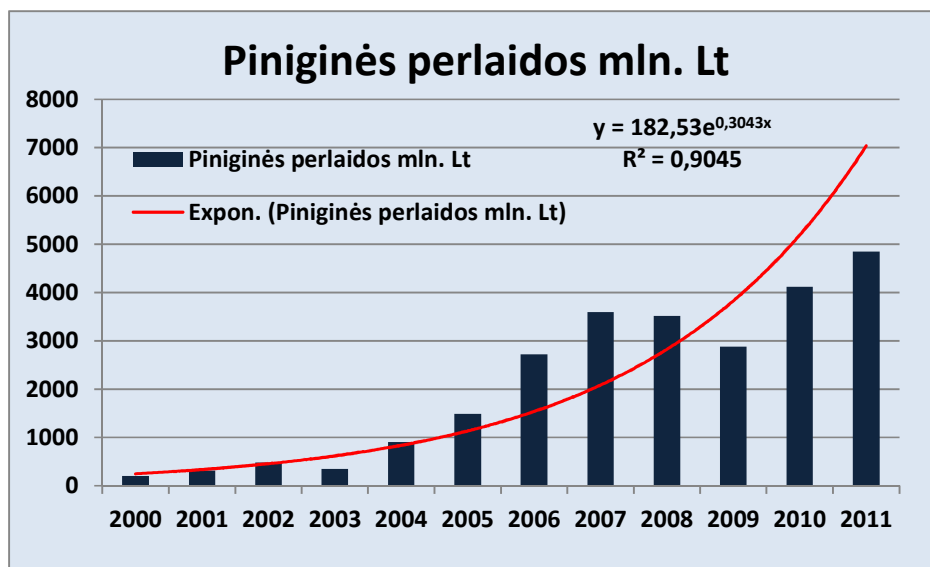
²³2007 m. Lietuvos statistikos departamento duomenimis 69,3 proc. (naujesnių duomenų nėra).

²⁴2007 m. Lietuvos statistikos departamento duomenimis 12,6 proc. (naujesnių duomenų nėra).

²⁵Alternatyvūs kaštai – galimybė į švietimą investuotas lėšas panaudoti kitiems socialiniams produktams kurti.

investicijos 2012 m. Lietuvoje sudarė apie 41 mlrd. Lt. arba apie 36 proc. Lietuvos BVP²⁶, todėl ūkiui svarbu išlaikyti bent pastovius investicijų augimo tempus. Kita vertus neoklasikinės mokyklos atstovai (O. Stark ir Y. Wang; 2001) savo moksliniame tyrime atskleidė, kad „protų nutekėjimas“ gali būti sąlyginai naudingas šalies ekonomikai jei emigrantai didina savo kompetenciją bei investuoja į vaikų švietimą savo tėvynėje. Tačiau Lietuvos ūkiui naudingas „protų nutekėjimas“ įmanomas tik tokiu atveju, jei priimančiosios šalies emigrantų selekcijos kriterijai nėra pernelyg aukšti. Tokiu atveju įsidarbinti ir gauti pageidaujamus atlyginimus gali ne tik geriausi šalies specialistai, tačiau ir prastesnės reputacijos bei gabumų asmenys. Dar daugiau, Lietuva gali sulaukti sugrįžtančių emigrantų, kurie industrinėse vakarų šalyse įgavo daug žinių, patirties bei užmezgė naujas pažintis, kurios gali būti naudingos ir visai šaliai. Tačiau (Exell R.; 2007) pateiktame tyrime teigiama, kad patys gabiausi specialistai dažniausiai pasilieka užsienyje. R. Exell savo tyrime atskleidė, kad 88 proc. Kinijos bei 79 proc. Indijos mokslininkų ir inžinierių, kurie mokėsi JAV, ten tebedirba iki šiol.

Vienas iš nedaugelio emigracijos privalumų Lietuvos ekonomikai – pinigų perlaidos į tėvynę. 2010 m. perlaidos į Lietuvą siekė 4,1 mlrd. Lt. arba ketvirtadalį išmokėto darbo užmokesčio (8 pav.).

8. pav. Privačių asmenų piniginės perlaidos 2000 – 2011 m. (mln. Lt.). Grafike pavaizduotas ir eksponentinis piniginių perlaidų augimo trendas. **Šaltinis:** Europos migracijos tinklas; SEB

²⁶Apskaičiuota autoriaus, naudojantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

apžvalga 2011 m. kovas. <http://123.emn.lt/lt/emigracija/kiem-pinigu-persiuncia-emigrantai> bei internetinis portalas Balsas.lt 2013m. <http://www.balsas.lt/naujiena/589251/g-nauseda-kiemvienam-pensininko-litui-teko-90-centu-emigranto-perlaidos>.

Pinigų perlaidų srautai didėja labai greitai – pasaulio banko skaičiavimais nustatyta, kad nuo 2004 iki 2005 m. visos perlaidos į besivystančias šalis padidėjo septyniais milijardais ir siekė 167 mlrd. dolerių.²⁷ Pinigų perlaidos – efektyvus įrankis turtinei nelygybei ir skurdui mažinti. (R.H. Adams ir J. Page; 2005) ištyrę 71 pasaulio besivystančią šalį nustatė, kad 10 proc. padidėjus pinigų perlaidoms, žmonių, gyvenančių skurde, skaičius besivystančiose šalyse sumažėja nuo 1,8 iki 3,5 proc. Pasinaudojus mokslininkų apskaičiuotu santykiu, galima teigti, kad Lietuvoje pinigų perlaidoms nuo 2009 iki 2010 metų padidėjus 43 proc. vidutinis žmonių, gyvenančių skurde, skaičius sumažėjo 7,74 proc. Be to privačių asmenų piniginės perlaidos turi tiesioginį teigiamą poveikį Lietuvos ūkio augimui. (T. H. Ziesemer; 2008) atliktas tyrimas parodė, kad piniginės perlaidos padidina ne tik BVP augimo tempus, bet ir padidina šalies taupymo normą bei visuomenės išlaidas švietimui.

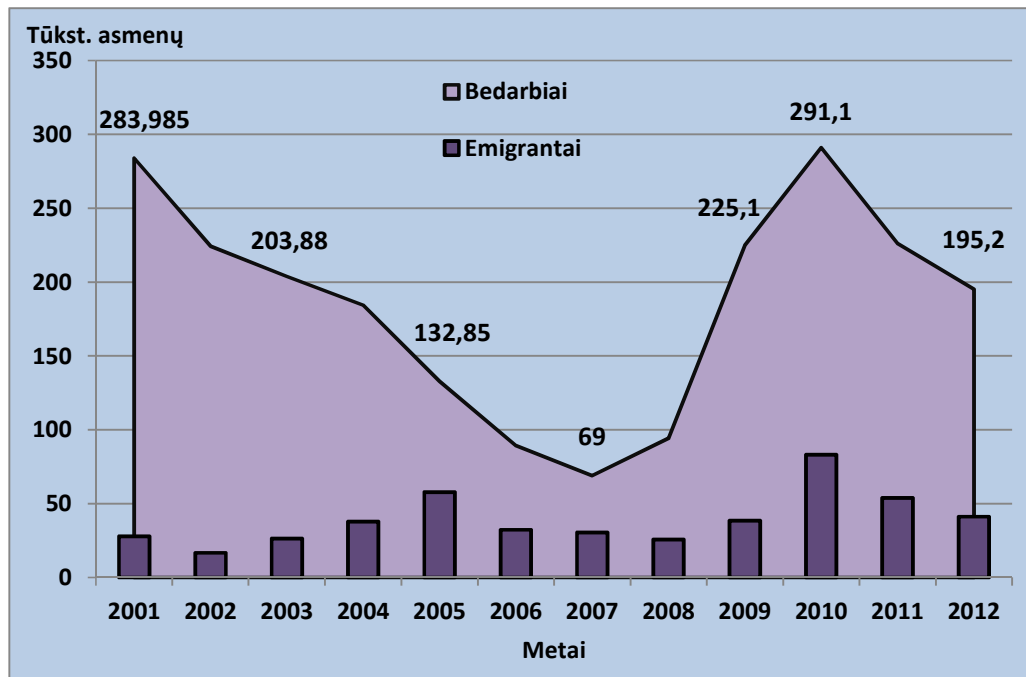
Nepaisant to, (Exell R.; 2007) pateiktame tyrime atskleidžiama, kad vidutiniškai 87 proc. emigrantų uždirbtų lėšų išleidžiama užsienyje. Argumentas, kad didelės pinigų perlaidos kompensuoja besivystančių šalių ekonominius kaštus dėl emigracijos, būtų svaresnis, jei šis skaičius būtų kiek mažesnis. Galiausiai, tiek (T. H. Ziesemer; 2008), tiek (Barrell R., Fitz Gerald J. ir Riley R.; 2007) atliktuose tyrimuose pastebima, kad užsienio šalyje, padidėjęs emigrantų skaičius trumpuoju laikotarpiu nežymiai sumažina BVP augimo tempus, tačiau ilguoju laikotarpiu – pastebimos BVP augimo tendencijos. Vadinasi emigrantus priimančios šalys gauna apčiuopiamos naudos.

2.2. Emigracijos poveikis Lietuvos darbo rinkai

Visų pirma, didėjantys emigracijos augimo tempai dar nereiškia darbo jėgos stygiaus ar produktyvumo mažėjimo. Pagal (Čekanavičius, 2009), didėjanti gyventojų emigracija pirmiausia koreliuoja su nedarbo lygio rodikliu (9 pav.). Kaip teigia minėtas autorius, Lietuvos bedarbių ar

²⁷ Pasaulio bankas (2006). “*Global Economic Prospects: economic implications of remittances and migration*” p 85.

asmenų dirbančių viršvalandžius netektis nėra didelis ekonominis nuostolis šaliai, kadangi jei nedarbo lygio rodiklis yra didelis, emigracijos procesas atlaisvins naujų darbo vietų. Darbo jėgos mobilumas turėtų teigiamai paveikti šalies nedarbo lygį, be to sumažinti valstybės mokamas išmokas bedarbiams.

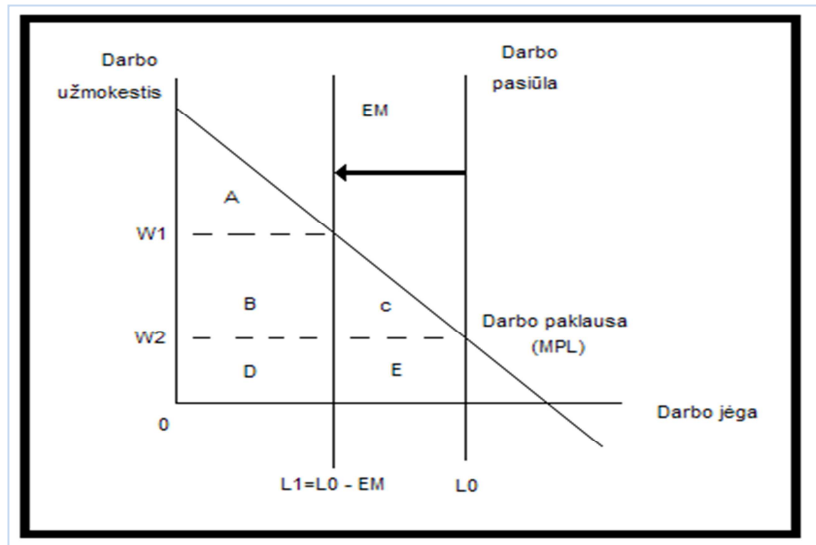
9 pav. Bedarbių ir emigrantų skaičiaus dinamika Lietuvoje (tūkst. gyv.) 2001 – 2012 metų duomenys. **Šaltinis:** Lietuvos statistikos departamentas, sudaryta darbo autoriaus.

Remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis 2001 – 2005 metais kas trečias nedeclaruojantis savo išvykimo emigrantas neturėjo darbo Lietuvoje. Anot Čekanavičiaus, Lietuvos gyventojų migracija yra natūralus ekonomikos procesas, kai regionas kuris patiria darbo jėgos stygių, importuoja ją iš regiono, kuris pasižymi dideliu darbo jėgos pertekliumi, todėl galiausiai padidėja visuminis darbo našumas. Remiantis Eurostat duomenimis, ilgalaikis Lietuvos nedarbo lygis yra sąlyginai didelis, ir 2012 m. siekė net 6,5 proc., todėl gerokai atsiliekama nuo pažangių Vakarų Europos bei Šiaurės Amerikos šalių vidurkio.

Deja atidžiau paanalizavus statistinius duomenis: atlikus empirinę²⁸ ir grafinę analizę (9 pav.), tapo akivaizdu, kad Lietuvos gyventojų emigracijos problema yra sudėtingesnė, nei gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio – nepaisant didėjančių emigracijos srautų, didėja ir nedarbas šalyje. Tokį fenomeną galima paaiškinti keliais aspektais: dėl ekonomikos nuosmukio mažėjančia darbo pasiūla, bei dideliu atlyginimų skirtumu tarp Vakarų Europos šalių ir Lietuvos. Iki 2007 m. iš Lietuvos dažniausiai emigruodavo žmonės neturintys darbo, todėl tai turėjo teigiamą poveikį Lietuvos nedarbo lygiui, tačiau ypač 2010 metais pasireiškė dirbančių žmonių emigracija. Tokiu atveju bedarbiai užima emigravusiųjų darbuotojų darbo vietas, be to dirbančiųjų emigracija atskleidžia darbo vietų nepatrauklumo, per mažo atlyginimo faktą. Norint detaliai išanalizuoti emigracijos poveikį darbo rinkai bei atlyginimams galima pasinaudoti (Borjas, 1995) pasiūlytu darbo rinkos modeliu (10 pav.).

Šiame modelyje priimama prielaida, kad ekonomikoje gaminama tik viena prekė Q , o jos gamybai naudojamas fiksuotas kapitalo kiekis – K , bei darbo jėga – L . Šalies gamybos funkcija yra pastovios masto grąžos $Q=F(K,L)$. Dėl emigracijos darbo jėga sumažėja, todėl susidaro nauja darbo jėgos pasiūlos ir paklausos pusiausvyra, ko pasekoje padidėja darbo užmokestis: nuo w_2 iki w_1 (10 pav.). Darbo jėgai mokamas atlyginimas yra lygus gamybos funkcijos išvestinei pagal darbą – t.y. $w=F'_L(K,L)$. Jeigu kapitalo kiekis yra fiksuotas, tai darbo jėgai mokamas atlyginimas yra lygus ir ribiniam pajamų produktui, todėl darbo paklausos kreivė yra ir ribinio pajamų produkto kreivė arba kitaip tariant $w=MPL$. Dėl fiksuoto kapitalo kiekio ekonomikoje, plotas po darbo paklausos kreive atitinka ekonomikoje sukurto BNP kiekį. (10 pav.) pavaizduotos vertikalios darbo pasiūlos kreivės, tokia situacija galima, kai darbo pasiūla yra neelastinga darbo užmokesčiui arba kitais žodžiais tariant, didesnis darbo užmokestis neskatina šios ekonomikos gyventojų dalyvauti darbo rinkoje.

²⁸ Sudarius laiko eilutę tarp bedarbių skaičiaus ir emigrantų paaiškėjo, kad laiko eilutė buvo statistiškai nereikšminga, nes p-value rodiklis buvo didesnis nei 5 proc. – siekė 10 proc., laiko eilutės determinacijos koeficientas buvo 51 proc., o t teorinė reikšmė buvo didesnė nei apskaičiuota. Laiko eilutė nebuvo statistiškai reikšminga, nes iki 2007 m. bedarbių ir emigrantų skaičius didėjo priešingomis kryptimis, o po 2007 m. Tiek emigracija, tiek bedarbių skaičius didėjo.

10 pav. Emigracijos poveikis darbo rinkai. **Šaltinis:** adaptuota pagal autorių Borjas, 1995 bei Lietuvos statistikos darbai Nr. 49, 2010 m. 12 psl.

Prieš emigraciją šalyje dirba L_0 darbo jėgos kiekis ir mokamas atlyginimas lygus w_2 . Visas pagamintas produktas yra lygus plotui po darbo paklausos kreive iki darbo pasiūlos kreivės L_0 . Šioje ekonominėje situacijoje darbo jėga gauna pajamas, kurios lygios $w_2 * L_0$, na o kapitalo savininkams atitenka visas likęs plotas - ABC, esantis po darbo paklausos kreive. Dėl emigracijos šalyje (EM) sumažėja darbo jėgos kiekis – darbo pasiūlos kreivė pasislenka į kairę pusę – susidaro nauja darbo rinkos pusiausvyra. Darbo užmokestis padidėjo nuo w_2 iki w_1 , be to sumažėja BNP, kurį modelyje vaizduoja ABD plotas²⁹. Po emigracijos, sumažėtų kapitalo savininkų pajamos, todėl liktų tik plotas A, kuris dydžiu BC yra mažesnis. Taigi pagal (Borjas, 1995) grafinį modelį, dėl emigracijos susidariusios pasekmės šalies ūkiui yra: darbo užmokesčio šalyje augimas, BNP sumažėjimas ir pajamų persiskirstymas³⁰. Nepaisant to, kad pasireiškus emigracijai šalyje galima laukti atlyginimų didėjimo, tačiau bendra kapitalo savininkų ir darbo jėgos gerovė (sukurtas BNP) sumažėtų.

Borjas pasiūlė ir formules BNP nuostoliui ir pajamų persiskirstymui dėl emigracijos apskaičiuoti: atitinkamai formulė [1] ir formulė [2].

²⁹ Prieš emigraciją BNP šioje ekonomikoje sudarė ABCDE plotą.

³⁰ Persiskirsto darbo jėgos ir kapitalo savininkų pajamos – t.y. darbo jėga prieš emigraciją turėjo pajamas $w_2 * L_0$, o po emigracijos – $w_1 * L_1$, kurios padidėjo, kai tuo tarpu kapitalo savininkų pajamos sumažėjo nuo ABC prieš emigraciją ir tik plotas A po emigracijos.

$$\frac{C}{Q} = \frac{1}{2}sem^2; [1]$$

Kur: **C** – BNP nuostolis dėl emigracijos; **Q** – BNP prieš emigraciją; **s** – darbo jėgos sukurta BNP dalis $w*L/ABCD$; **e** – darbo užmokesčio elastingumas darbo jėgos kiekiui; **m**- migrantų dalis, palyginus su visos darbo jėgos kiekiu.

$$\frac{B}{Q} = -sem*(1 - m); [2]$$

Kur: **B** – persikirstomų pajamų dalis dėl emigracijos; **Q** – BNP prieš emigraciją; **s** – darbo jėgos sukurta BNP dalis $w*L/ABCD$; **e** – darbo užmokesčio elastingumas darbo jėgos kiekiui; **m**- migrantų dalis, palyginus su visos darbo jėgos kiekiu.

Pateiktos formulės leidžia įvertinti emigracijos poveikį šalies BNP bei pajamų persiskirstymui iš kapitalo savininkų, darbo jėgai. Emigracijos poveikiui vertinti neužtenka paprastų demografinių bei makroekonominių rodiklių, nes darbo jėgos elastingumo įvertinimas yra kur kas sudėtingesnis uždavinys. Darbo paklausos elastingumui vertinti dažnai naudojamos CES³¹ gamybos funkcijos, tačiau dėl duomenų stokos, šiame moksliniame tiriamajame darbe bus naudojama kur kas paprastesnė Cobbo – Douglaso gamybos funkcija – $Q = K^\alpha * L^{1-\alpha}$. Darbo jėgai mokamas darbo užmokestis yra lygus ribiniam darbo produktui, o ribinio produktyvumo sąlyga yra ir darbo paklausos funkcija. Darbo užmokesčio elastingumas yra lygus logaritmuotos darbo užmokesčio išraiškos išvestinei pagal logaritmuotą darbo jėgą t.y.:

$$e = \frac{\delta \log w}{\delta \log L} = \frac{\delta}{\delta \log L} * (\log(1-\alpha) + \alpha \log K - \alpha \log L) = -\alpha; [3]$$

Kur: **e** – darbo užmokesčio elastingumas; **w** – darbo užmokestis; **L** – darbo jėga; **K** – kapitalo kiekis; **α** – absoliutus darbo užmokesčio elastingumo dydis.

³¹ Angl. Constant elasticity of substitution funkcija.

Šiuo atveju parametras α yra absoliutus darbo užmokesčio elastingumo dydis, kuris gali būti interpretuojamas kaip procentinis darbo užmokesčio pokytis dėl emigracijos. Cobbo – Douglaso gamybos funkcija skirta aprašyti gamybos procesams, kur darbo jėgos bei kapitalo savininkų uždirbtos pajamų dalys yra pastovios. Tokiu atveju, jeigu darome prielaidą, kad kapitalui mokamas ribinis jo produktas, tai kapitalo uždirbtų pajamų dalis yra:

$$\frac{F(k)K}{Q} = \frac{\alpha K^{\alpha-1} L^{1-\alpha} K}{K^{\alpha} L^{1-\alpha}} = \alpha; [4]$$

Kur: **F(k)K** – gamybos funkcijos išvestinė pagal kapitalą; **Q** – BVP prieš emigraciją. α – parametras, kuris parodo kokia BVP dalis tenka kapitalo savininkams.

Remiantis šiomis formulėmis kapitalo savininkams tenka α dalis pajamų, na o darbo jėgai atitenka $1-\alpha$ dalis. Jei Cobbo – Douglaso gamybos lygtis pakankamai gerai atspindi visą ekonomikos gamybą, tuomet, kapitalo savininkų uždirbtų pajamų dalis yra lygi absoliučiam darbo užmokesčio elastingumui. Tokiu atveju, šiame moksliniame tiriamajame darbe, darbo užmokesčio elastingumą galima apskaičiuoti pasinaudojus Lietuvos statistikos departamento duomenimis apie bendrąjį vidaus produktą, įvertintą pajamų metodu bei kompensaciją darbuotojams iš nacionalinių sąskaitų. Remiantis Tarptautinio valiutos fondo sudaryta lygtimi³², elastingumo koeficientas būtų apskaičiuojamas taip:

$$|e| = 1 - \frac{\textit{kompensacija darbuotojams}}{BNP}; [5]$$

Kur: **|e|** - darbo užmokesčio elastingumo koeficientas; **BNP** – bendrasis nacionalinis produktas.

³² IMF; 2007: World Economic Outlook. World Economic and Financial Surveys p. 168.

1 lentelėje pateikiama apskaičiuotų elastingumo koeficientų, bendrųjų nacionalinių pajamų bei kompensacijos darbuotojams dinamika Lietuvoje nuo 2001 iki 2010 metų³³.

1 lentelė.

Darbo užmokesčio elastingumo koeficientai Lietuvoje nuo 2001 iki 2010 m.

Makroekonominis rodiklis	Kompensacija darbuotojams	Bendroji pridėtinė vertė	Darbo užmokesčio elastingumo koeficientas
Matavimo vienetas/ metai	Mln. Lt	Mln. Lt	
2001	18525,3	48237,98	0,62
2002	20061,8	51842,32	0,61
2003	22246,5	55829,85	0,6
2004	25240,3	61779,57	0,59
2005	29417,9	71301,41	0,58
2006	35485,5	81540,59	0,56
2007	42558,9	95506,08	0,55
2008	49570,7	108610,1	0,54
2009	40803,3	93938,14	0,57
2010	38689,8	93849,85	0,58

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamento duomenys, elastingumo koeficientai apskaičiuoti darbo autoriaus pagal Borjas 1995 m. metodiką.

Palyginus su kitų šalių darbo užmokesčio elastingumo koeficientais³⁴ galima pastebėti, kad kuo labiau išvystyta šalis ekonomiškai, tuo darbo užmokesčio elastingumo koeficientas yra mažesnis. Todėl galima padaryti išvadą, kad mažiau išsivysčiusiose Vidurio ir Rytų Europos šalyse bei Lietuvoje, emigracija sukeltų didesnį darbo užmokesčio augimą. Deja palyginti 2 priede pateiktus duomenis su autoriaus skaičiavimais nėra tikslinga, kadangi Lietuvos statistikos departamento darbuose nr. 49 darbo užmokesčio elastingumo koeficientų skaičiavimai buvo atlikti išskiriant laisvai samdomus darbuotojus nuo užimtųjų.

³³ Statistikos departamentas nepateikia naujesnių duomenų apie kompensaciją darbuotojams tų metų kainomis.

³⁴ 2 Priedas

Galiausiai, atlikus darbo užmokesčio elastingumo koeficiento skaičiavimus Lietuvoje, galima įvertinti poveikį BNP bei pajamų persiskirstymui. Lietuvoje, kaip ir daugelyje naujų ES narių, vidutiniai emigracijos augimo tempai nuo 2001 iki 2012 metų kasmet siekė po 15,5 proc.³⁵ Vertinant emigracijos poveikį BNP bei pajamų persiskirstymui buvo remiamasi deklaruota statistika, tačiau neoficialios emigracijos srautai galėtų būti gerokai didesni. Anot A. Šemetos tik kas antras, trečias Lietuvos deklaruoja savo išvykimą. Pasinaudojus Borjas siūlomomis formulėmis [1] ir [2], buvo apskaičiuotas neigiamas emigracijos poveikis BNP bei pajamų persiskirstymui – gauti duomenys pateikti 2 lentelėje.

2 lentelė.

Gerovės pokyčiai ir pajamų persiskirstymas dėl emigracijos 2002 – 2010 m.

Data:	Pajamų persiskirstymo procentas	BNP procentinis nuostolis dėl emigracijos	Lietuvos gyventojų emigracija (vnt.)
2002	-0,53	0,0062	37600
2003	-0,31	0,0022	22700
2004	-0,42	0,0043	32500
2005	-0,59	0,0091	48100
2006	-0,34	0,0030	27800
2007	-0,33	0,0027	26500
2008	-0,30	0,0022	23700
2009	-0,50	0,0055	34700
2010	-1,18	0,0316	83200
Iš viso per nagrinėjamą laikotarpį:	-3,86*	5,96**	336800

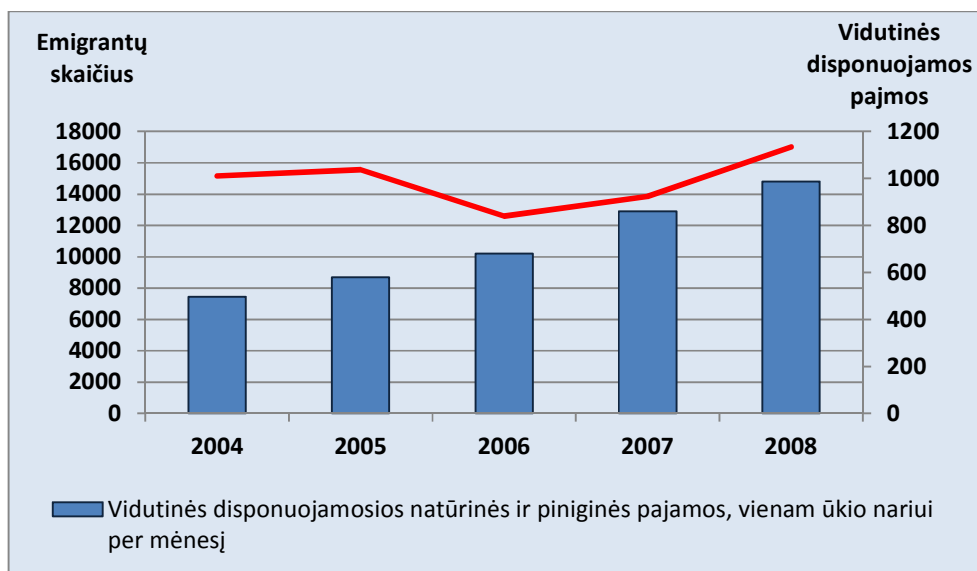
*Dėl Lietuvos gyventojų emigracijos nuo 2002 iki 2010 metų, **iš viso** buvo perskirstyta 3,86 proc. 2010 metų BNP kapitalo savininkų pajamų darbo jėgai.

**Dėl Lietuvos gyventojų emigracijos nuo 2002 iki 2010 metų, Lietuvos 2010 metų BNP buvo 5,96 proc. mažesnis.

³⁵ Autoriaus skaičiavimais

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamento duomenys, nuostoliai dėl emigracijos bei pajamų persiskirstymo rodikliai apskaičiuoti darbo autoriaus.

Emigracijos poveikis bendrajam nacionaliniam produktui bei pajamų persiskirstymui priklauso ne tik nuo emigravusių Lietuvos gyventojų skaičiaus, tačiau ir nuo darbo užmokesčio elastingumo koeficiento bei darbo jėgos gaunamų pajamų dalies. Didžiausią poveikį šių rodiklių apskaičiavimui turėjo darbo jėgos ir emigravusių gyventojų santykis. Deja, Lietuvos statistikos departamentas nebeteikia neoficialios emigracijos statistikos, kurią apskaičiuoja naudodamas sudėtingas tikimybių teorijos formules bei vykdydamas gyventojų apklausą. Dėl šios priežasties, apskaičiuoti kasmetiniai BNP nuostoliai dėl emigracijos, autoriaus įsitikinimu, yra kur kas mažesni nei yra iš tikrųjų. Be to, apskaičiuojant galutinį BNP nuostolį, nebuvo atsižvelgiama į galimybę investuoti – t.y. dar labiau padidinti gerovę ateityje. Apskaičiuojant visą gerovės nuostolį ir palyginus jį su 2010 metų BNP, paaiškėjo, kad Lietuvos ūkis sumažėjo 5,96 proc. Tačiau nagrinėjamu laikotarpiu³⁶ padidėjo Lietuvos gyventojų disponuojamos pajamos bei vidutinis atlyginimas nuo 1014Lt. iki 1988Lt. Šis gyventojų disponuojamų pajamų didėjimas buvo vienas iš emigracijos „nuopelnų“³⁷ (11 pav).

11 pav. Lietuvos gyventojų deklaruojamos emigracijos srautai bei vidutinės disponuojamos natūrinės ir piniginės pajamos 2004 – 2008 m. laikotarpiu. **Šaltinis:** sudaryta darbo autoriaus

³⁶ Šiuo atveju nuo 2002 iki 2010 metų.

³⁷ Detalesni duomenys 4 priede

naudojantis statistikos departamento informacija. (Statistikos departamentas nepateikia naujesnių disponuojamų pajamų duomenų.) (Šifras M3090101)

Be to, gyventojų pajamos padidėjo ne vien dėl Lietuvos ekonomikos augimo tačiau ir dėl pajamų perskirstymo efekto. Kasmet nuo 2002 iki 2010 metų vidutiniškai kapitalo savininkų pajamos sumažėdavo 0,5 proc. arba 396 mln. Lt. ir atitekdavo darbo jėgai. Galiausiai, apskaičiavus visą pajamų perskirstymą nuo 2002 iki 2010 metų ir palyginus su 2010 metų BNP, paaiškėjo, kad pajamų perskirstymas per 9 metus sudarė 3,86 proc. nuo viso 2010 metų bendrojo nacionalinio produkto arba 3,624 mlrd. Lt.

2.3. Grafinio modelio empirinis vertinimas

Šiame skyriuje Lietuvos grafinio migracijos modelio A ir B dalys bus įvertintos empiriškai. Pirmiausia bus empiriškai įvertinta A modelio dalis. Pirmoji laiko eilutės lygtis ([6] formulė) aprašo kaip kinta emigracija, priklausomai nuo vidutinio mėnesinio bruto darbuotojų užmokesčio.

$$\text{Emig.} = 1765,01 + 8,12 * \text{VDU} [6]^{38}$$

Kur: **Emig** – Lietuvos gyventojų emigracija (vnt.); **VDU** – vidutinis mėnesinis neto darbo užmokesčio (Lt.)

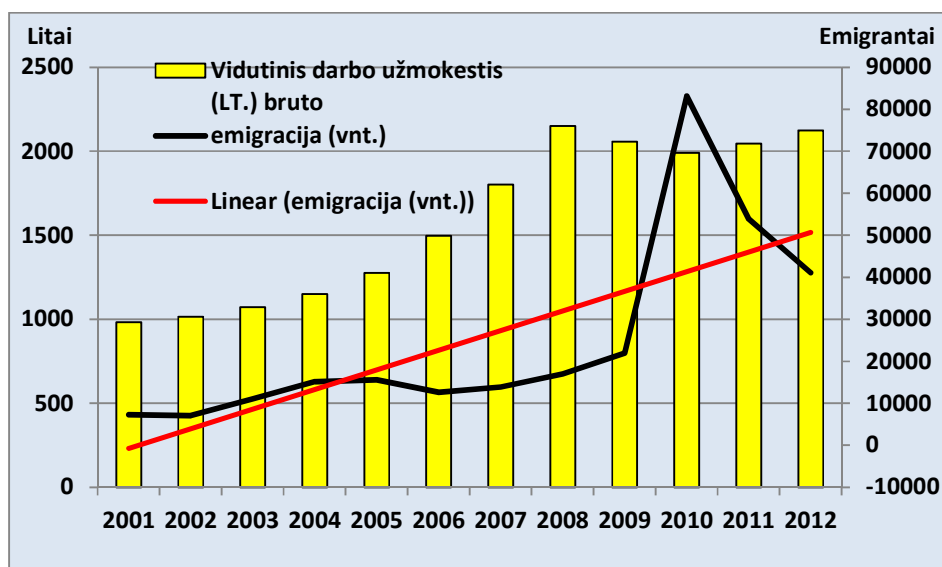
Pateiktos laiko eilutės determinacijos koeficientas lygus ($R^2=0,78$) vadinasi [6] lygtis paaiškina 78 proc. emigracijos reikšmių. Be to laiko eilutės lygtis yra statistiškai reikšminga, nes gauta imties koeficiento reikšmė ($t=3,33$), yra didesnė nei teorinė Stjudento kriterijaus kritinė reikšmė ir yra lygi ($t_{kr}=2,26$). **Laiko eilutė parodė, kad vidutiniam bruto darbo užmokesčiui³⁹ padidėjus vienu litu, emigrantų skaičius vidutiniškai padidėja 8 asmenimis.** Nors didėjant darbo užmokesčiui, gyventojai turėtų būti linkę pasilikti tėvynėje, tačiau įvertinus infliacijos augimo tempus bei 9 metų vidutinį nominalų atlyginimo augimo tempą⁴⁰, tampa aišku, kad gyventojai tokio nežymaus nominalaus atlyginimo pasikeitimo nepastebėjo. Be to derėtų

³⁸ Detalūs laiko eilutės duomenys pateikti 5 priede.

⁴⁰ Nuo 2002 iki 2009 metų vidutinis nominalaus atlyginimo augimo tempas siekė vos 9,97 proc.

atkreipti dėmesį į tai, kad sudarant laiko eilutę nr. 6 buvo eliminuotas ekstremumas 2010 metų duomenys. Jei šią laiko eilutę papildytume 2011 bei 2012 metų nedarbo lygio bei emigracijos duomenimis, tai pastebėtume akivaizdžius pokyčius⁴¹ – t.y. smarkiai padidėjusį vidutinį emigruojančiųjų skaičių. Taip galėjo atsitikti dėl keleto priežasčių (12 pav.):

- Didėjančio emigracijos trendo.
- Nesmarkiai kintančio vidutinio bruto darbo užmokesčio 2008 – 2012 m..

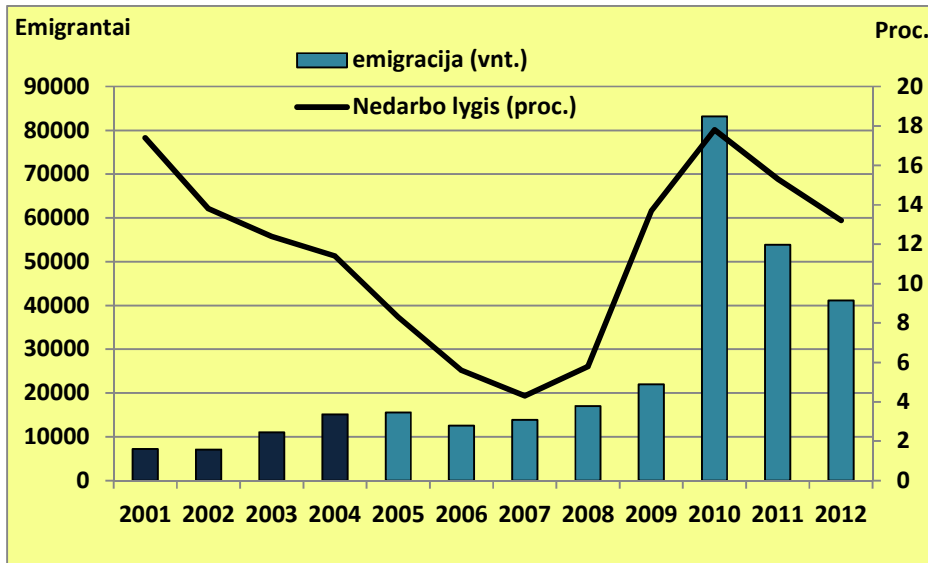
12 pav. Vidutinio darbo užmokesčio bei gyventojų emigracijos duomenys 2001 – 2012 m.
Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus naudojantis statistikos departamento informacija.

Verta atkreipti dėmesį ir į tai, jog perskaičiavus laiko eilutę – vietoje vidutinio darbo užmokesčio pasirinkus neto darbo užmokestį arba disponuojamas vidutines vieno namų ūkio nario pajamas, susiduriama su statistinio reikšmingumo bei duomenų kiekiu problema. Disponuojamas vieno namų ūkio nario pajamas statistikos departamentas pateikia tik nuo 2007 iki 2010 metų (4-erių metų duomenys)⁴². Na o empiriškai įvertinus neto darbo užmokestį bei emigruojančių asmenų skaičių paaiškėjo, kad nagrinėjama laiko eilutė nėra statistiškai reikšminga. Dėl šių priežasčių ir buvo pasirinkta nagrinėti vidutinio bruto darbo užmokesčio bei emigracijos koreliaciją.

⁴¹ Detalūs laiko eilutės duomenys 6 priede.

⁴² <http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?id=1770&status=A> Žiūrėta 2013.07.28

Kita laiko eilutė, aprašanti Lietuvos gyventojų emigracijos grafinio modelio A dalį, pažymėta [7] numeriu. Ši laiko eilutė parodo kaip kinta gyventojų migracija priklausomai nuo nedarbo lygio. Surinkus statistinius duomenis ir atlikus grafinę analizę (13 pav.), paaiškėjo kad tyrinėjami duomenys iki 2004 metų kito priešingomis kryptimis – mažėjo nedarbo lygis, o emigracija didėjo nedideliais tempais.

13 pav. Nedarbo lygio bei emigracijos dinamika 2001 – 2012 metais. **Šaltinis:** sudaryta darbo autoriaus naudojantis statistikos departamento informacija.

Tokią situaciją galima paaiškinti didele emigracija į Vakarų Europos šalis po 2004 m. arba įstojimu į ES ir didesnėmis, patrauklesnėmis galimybėmis įsidarbinti. Todėl, po 2004 m. tiek emigracija, tiek nedarbo lygis kito tokiomis pačiomis kryptimis. Sudarius laiko eilutės lygtį paaiškėjo detalesnės nagrinėjamų rodiklių sąsajos.

$$Emig. = 4283 * NL - 12590 \quad [7]^{43}$$

Kur: **Emig** – Lietuvos gyventojų emigracija (vnt.); **NL** – ilgalaikis nedarbo lygio procentas

⁴³ Detalūs laiko eilutės duomenys pateikti 7 priede.

[7] laiko eilutės lygtis yra aksioma, nes akivaizdu, kad padėjęs nedarbo lygis skatina gyventojų emigraciją. Tačiau pastaroji lygtis padėjo empiriškai įvertinti ekonominių dydžių kitimo tendencijas. Paaiškėjo, kad 1 proc. punktu padidėjęs nedarbo lygis paskatintų emigruoti 4283 žmones. [7] laiko eilutės determinacijos koeficientas lygus $R^2=0,86$, todėl lygtis yra statistiškai reikšminga. Be to gauta imties koeficiento reikšmė lygi ($t=4,25$) yra didesnė už teorinę ($t=2,571$). Emigracija bei nedarbo lygio rodiklis buvo tyrinėjami nuo 2005 iki 2012 metų.

Paskutinioji A modelio dalis – korupcijos bei emigracijos koreliacija nepasitvirtino, todėl buvo pereita prie kitos modelio dalies. Empiriškai įvertinus Lietuvos emigracijos modelio (B) dalį, buvo gautos kelios laiko eilučių lygtys:

$$\text{Gimst.} = 31051,63 + 0,0679 * \text{Emig} [8];$$

$$\text{TUI} = 19477,66 + 0,232 * \text{Emig} [9];$$

$$\text{PP} = -783 + 0,019 * \text{Emig} [10]^{44}.$$

Kur: **Gimst.** – gimstamumas (vnt.); **Emig**– Lietuvos gyventojų emigracija (vnt.); **TUI** – tiesioginės užsienio investicijos (mln.Lt.) ir **PP** – piniginės perlaidos (mln. Lt.)

Iš pirmosios regresijos lygčių eilutės statistiškai reikšminga tik paskutinioji [10 formulė]. Pagal grafinį B modelį (5 pav.) emigracija tiesiogines užsienio investicijas veikia netiesiogiai. Visų pirma, emigruojantys gyventojai neigiamai paveikia Lietuvos darbo rinkos pasiūlą (sumažėja bedarbių skaičius), o sumažėjęs bedarbių skaičius turi neigiamos įtakos tiesioginėms užsienio investicijoms.

$$\text{TUI} = 37852 - 0,13 * \text{bedarb.} [11]^{45}$$

Kur: **TUI** – Tiesioginės užsienio investicijos (mln.Lt.) ir **bedarb.** – darbo pasiūla (vnt.)

Vadinasi, pagal [11] laiko eilutės duomenis, bedarbių skaičiui padidėjus 1 vnt., tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje vidutiniškai sumažėtų 130 tūkst. Lt. [10] laiko eilutė aprašo

⁴⁴ Statistiškai reikšmingos laiko eilutės paryškinamos. Detalūs šios laiko eilutės duomenys pateikiami 8 priede.

⁴⁵ Detalūs šios laiko eilutės duomenys pateikiami 9 priede.

emigracijos įtaką pinigų perlaidoms. Pagal pastarąją lygtį, bent vienam gyventojui emigravus iš Lietuvos, pinigų perlaidos per metus vidutiniškai padidėja 19 tūkst. Lt. Tai sąlyginai labai didelis rodiklis, kadangi per mėnesį emigrantai vidutiniškai perveda apie 1,5 tūkst. Lt. Visa per 2010 metus emigrantų pervestą suma sudarė 4,115 mlrd. Lt. tai yra apie 15,3 proc. Lietuvos biudžeto. [10] lygtis yra statistiškai reikšminga, nes teorinė ($t=2,26$) yra mažesnė už apskaičiuotą ($t_{kr}=2,31$). Pastarosios regresijos lygties determinacijos koeficientas lygus $R^2=0,65$ vadinasi pastaroji regresijos lygtis paaiškina 65 proc. emigracijos reikšmių.

Antrasis laiko eilučių stulpelis sudarytas iš 4 laiko eilučių paketo, kurios parodo (5 pav.) B grafinio modelio sąryšius.

$$\begin{aligned} \text{Invest.} &= 9981 + 3,5*PP \text{ [12];} \\ \text{Consumpt.} &= 41896 + 11,85*PP \text{ [13]}^{46}; \\ \text{Poverty} &= 21 - 0,00046*PP \text{ [14];} \\ \text{OHBI} &= 84 + 0,0355*PP \text{ [15]}^{47}. \end{aligned}$$

Kur: **Invest.** – Investicijos (mln. Lt.); **Consumpt.** – vartojimas (mln.Lt.); **Poverty** – skurdo rizikos lygis; **OHBI** – realusis butų kainų indeksas; **BVP** – BVP/gyv. (Lt); **PP**– piniginės perlaidos (mln.Lt.)

Iš visų pateiktų antrojo stulpelio laiko eilučių lygčių, dvi neparyškintos lygtys buvo statistiškai nereikšmingos. Kaip ir buvo galima tikėtis, nepasitvirtino investicijų ir pinigų perlaidų koreliacija ([12] formulė), nes emigrantų siunčiami pinigai mažai investuojami į besivystančių šalių kapitalą. Kita nepasivirtinusi lygtis - ([14] formulė) susieja skurdo rizikos lygį bei piniginės perlaidas. Nepaisant to, kad koreliacijos tarp pastarųjų išvardytų dydžių nebuvo, daugybė užsienio ekonomistų pvz. (Adams ir Page; 2005) ir (Jongwanich J. 2007) tyrinėdami po 70 ir daugiau šalių empiriškai įrodė skurdo ir piniginių perlaidų tapatybę. [9] regresijos lygtis buvo statistiškai nereikšminga, nes Lietuvos statistikos departamentas pateikė tik 5 – erių metų skurdo rizikos lygio stebėjimus. Kaip ir buvo galima tikėtis, didžioji emigrantų parsiunčiamų lėšų dalis panaudojama vartojimui bei nekilnojamajam turtui – dažniausiai būstams įsigyti. [13] laiko eilutės lygtis rodo, kad piniginėms perlaidoms padidėjus vos vienu litu,

⁴⁶ Detalūs šios laiko eilutės duomenys pateikiami 10 priede.

⁴⁷ Detalūs šios laiko eilutės duomenys pateikiami 11 priede.

vartojimas Lietuvoje padidėja 11,85 Lt. Taip yra todėl, kad visų Lietuvos gyventojų vartojimo absoliutus dydis yra gerokai didesnis, nei siunčiamos emigrantų pinigų perlaidos. Norint tiksliau paskaičiuoti emigrantų piniginių perlaidų dalį skirtą vartojimui, reikėtų detalesnio tyrimo su respondentų apklausa. [13] ir [15] laiko eilučių lygtys buvo statistiškai reikšmingos, nes teorinės Stjudento kriterijaus kritinės reikšmės buvo didesnės nei gautos imties koeficiento reikšmės. Atitinkamai [13] ir [15] regresijų lygčių t statistikos apskaičiuotos reikšmės: ($t=8,066$) bei ($t=3,82$), o 10 stebėjimų t teorinės lygios ($t=2,22$). Atitinkamai regresijų [8] ir [10] determinacijų koeficientai buvo lygūs ($R^2=0,94$) ir ($R^2=0,8$) [15] laiko eilutės lygtis parodė, kad viena iš Lietuvos emigrantų išvykimo priežasčių – noras užsidirbti nuosavam būstui. Kiekvienas emigrantų investuotas milijonas į gyvenamąjį būstą, realųjį būstų kainų indeksą OHBI padidina 3 proc. punktais. Vadinasi didėjančios emigrantų investicijos į nekilnojamojo turto sektorių didina Lietuvos būstų kainas.

Empirinis Lietuvos gyventojų emigracijos modelio įvertinimas atskleidė kokią įtaką emigracijai turi šalies makroekonominiai rodikliai. Bei kokią įtaką šalies ekonomikai turi emigrantų piniginės perlaidos. Nors kai kurie nagrinėti sąryšiai gali pasirodyti kaip aksiomos, tačiau svarbu ne tik priežastinis rodiklių ryšys, tačiau ir tikslus ekonometrinis įvertis. Gauti empiriniai rezultatai gali būti pritaikyti formuojant Lietuvos demografinę politiką – siekiant sustabdyti vis didėjančius emigracijos srautus.

2.4. Emigracijos mažinimo būdai

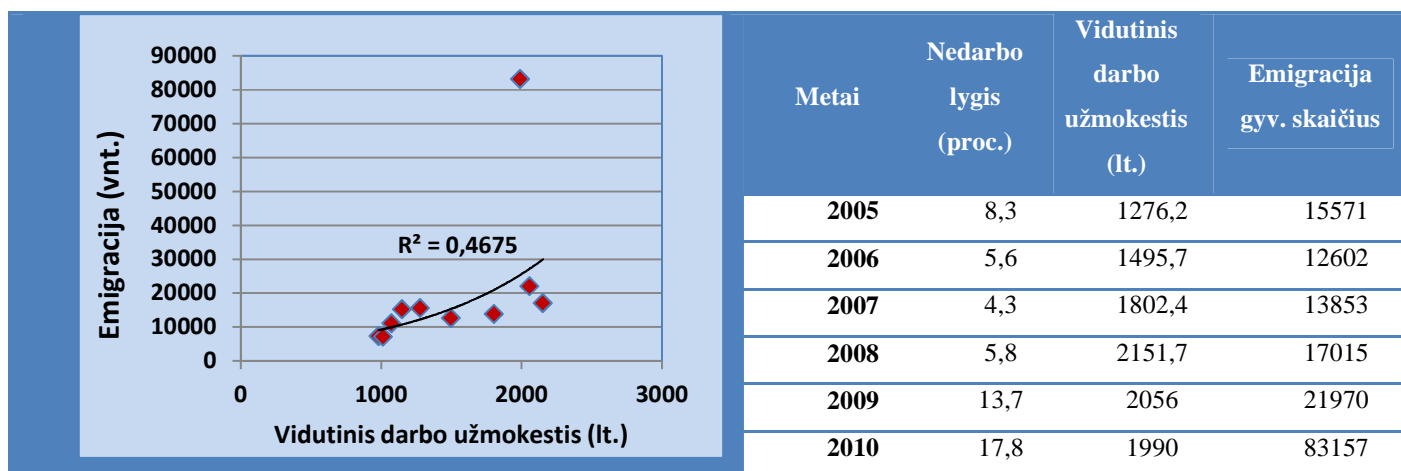
Norint sustabdyti neigiamus migracijos srautus tarp Lietuvos ir kitų šalių reikėtų pradėti nuo ekonominių netolygumų mažinimo. Svarbu suprasti, jog didžioji dalis Europos Sąjungos (toliau ES) šalių konkuruoja dėl emigrantų iš Lietuvos dėl gyventojų senėjimo problemos ar norėdamos padidinti darbo rinkos konkurencingumą (mažinant pernelyg didelį darbo užmokestį vietinėje rinkoje). Be to Lietuvos gyventojų kultūrinis identitetas yra artimas daugeliui Vakarų Europos valstybių, todėl išleidžiant darbo jėgą iš Lietuvos išvengiama potencialių kultūrinių neramumų.

Šiame skyriuje bus analizuojamas ekonominis emigracijos mažinimo metodas, kuris istoriškai parodė, kaip sunku konkuruoti su ES senbuvėmis darbo jėgos rinkoje, nes Lietuvoje yra sąlyginai mažas darbo užmokestis bei didelis nedarbo lygio procentas⁴⁸.

Pagal anksčiau apskaičiuotas laiko eilutes ([6] ir [7] formulės) galima spręsti, kad vos 1 proc. sumažinus nedarbo lygį, emigruojančių gyventojų skaičius sumažėtų 864 vienetais, o vidutinis darbo užmokesčio padidinimas vienu litu nepakeistų 8 lietuvių apsisprendimo emigruoti⁴⁹. Nors iš pirmo žvilgsnio atrodo paradoksalu, tačiau atlikus 9 metų grafinę analizę (3 lentelės grafikas), tarp emigracijos ir vidutinio darbo užmokesčio galima pastebėti teigiamą eksponentinį trendą. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad absoliutus vidutinio darbo užmokesčio padidėjimas nėra lygus gyventojų perkamosios galios padidėjimui, kuris siekia vos 60 proc. ES vidurkio⁵⁰. Nors perkamoji galia nuo 2006 iki 2011 metų padidėjo 5 proc. punktais, tačiau natūralu, kad toks nedidelis Lietuvos gyventojų disponuojamų pajamų padidėjimas liko nepastebėtas arba neįvertintas.

3 lentelė

Regresinės analizės duomenys ir grafikas

Šaltinis: Lietuvos Statistikos departamentas

Vadinasi, atlikta empirinė analizė įrodo, kad nedarbo lygio mažinimas yra efektyvesnė emigracijos mažinimo priemonė, nei perkamosios galios didinimas. Todėl norint ženkliai sumažinti emigracijos srautus, reikėtų galvoti apie naujų darbo vietų kūrimą. Didžiausias

⁴⁸ Statistikos departamento duomenimis 85 proc. Emigrant Lietuvoje nedirbo metus ir ilgiau.

⁴⁹ 2 pav. pavaizduotas vidutinio užmokesčio didėjimas bei emigracijos augimas Lietuvoje.

⁵⁰ Eurostat duomenimis

nedarbo lygis yra tarp žemos kvalifikacijos darbuotojų bei studentų, todėl reikėtų atkreipti dėmesį į tuos ūkio sektorius, kurie reikalauja daugiau fizinės darbo jėgos nei kapitalo. Pavyzdžiui statybų sektorius ir senų būstų renovacija arba žemės ūkis ir mažesni mokesčiai ūkininkams / žemės ūkio bendrovėms už įdarbintus naujus darbuotojus. Nors panašios idėjos ir buvo svarstomos Lietuvoje⁵¹, tačiau prastai įgyvendinamos, todėl galimas ir kitoks sprendimas – minimalaus atlyginimo diversifikavimas⁵² arba visiškai jo atsisakymas. Nes ne visose šalyse yra minimalus darbo užmokestis, jo nėra: Vokietijoje, Islandijoje, Italijoje, Lichtenšteine, Norvegijoje, Gvinėjoje ir kitose pasaulio šalyse.

Pasaulio darbo rinkos situacija skiriasi kiekvienoje šalyje, o keliauti tampa vis lengviau, vadinasi pasaulio gyventojų mobilumas vis didės. Norint sulaikyti arba pristabdyti nekvalifikuotos darbo jėgos ar „protų nutekėjimo“ problemą, dera susirūpinti kita emigracijos priežastimi – korupcijos lygiu Lietuvoje. 2011 metais Lietuvos korupcijos suvokimo indeksas buvo 4,8 balai iš 10 galimų arba 19-oji vieta tarp ES šalių⁵³. (Hadamovsky, 2011) tyrė 38 ES ir EBPO⁵⁴ šalių, 16 metų korupcijos bei migracijos duomenis. Ištirta, kad tarp korupcijos ir emigracijos egzistuoja tvirta ir teigiama koreliacija. Detaliau analizuojant Lietuvos atvejį bei atlikus emigracijos ir korupcijos suvokimo indekso empirinę analizę, paaiškėjo, kad gautoji laiko eilutė paaiškino vos 35 proc. duomenų. Koreliacija tarp emigracijos ir korupcijos suvokimo indekso nėra tvirta, nes korupcijos indekso svyravimo ribos per 11 metų buvo vos 0,4 balo. Tai įrodo, kad Lietuvos vyriausybė per 11 metų nesiekė ryžtingų veiksmų korupcijai sumažinti. Dėl to kenčia ne tik nekvalifikuota darbo jėga, tačiau ir gabiausi mokslininkai, kurie visada prarandami ten, kur aukštesnės pareigos, karjera bei atlyginimas nepriklauso nuo gebėjimų, o nuo pažinčių ar protekcijų⁵⁵. Norint sulaikyti ar bent jau sumažinti „protų nutekėjimo“ problemą, galima pasinaudoti JAV pavyzdžiu – paskatinti protų mobilumą tarp akademinio ir valstybinio sektorių. Didžiąją dalį tiriamųjų mokslinių darbų užsakyti akademiniam sektoriuje. Taip bus tausojamos valstybės lėšos (nereikia išlaikyti tiek daug specialistų valstybiniame sektoriuje), mažinama emigracija, be to bus efektyviau plėtojamas akademinis studijų taikomas pobūdis. Kita (Hadamovsky 2011) tyrimo dalis atskleidžia, kad dėl korupcijos mažėja tiesioginės užsienio

⁵¹Raimondas Kuodis „Dar kartą apie renovaciją...“

⁵²Pavyzdžiui studentų arba naujai priimtų asmenų, minimalaus atlyginimo sumažinimas (terminuotas įmonės atleidimas nuo su darbo užmokesčiu susijusių mokesčių), neatimant socialinių garantijų.

⁵³Transparency International duomenimis. (0 balų visiškai korumpuota šalis, o 10 – visiškai skaidri.)

⁵⁴Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos šalys.

⁵⁵Turtimas omenyje didelis korupcijos laipsnis Lietuvoje, kurį atspindi pesimistinis korupcijos suvokimo indekso rodiklis Lietuvoje.

investicijos. Verslininkai iš užsienio investuodami savo finansinius išteklius, perduodami žinias, tarptautinę patirtį bei kurdami naujas darbo vietas mažina emigracijos srautus. Sumažinus korupcijos lygį šalyje padidėtų tiesioginių užsienio investicijų srautai, o tai paskatintų sugrįžti ir dalį išvykusių emigrantų.

Kitas galimas emigracijos mažinimo būdas – didinti darbo jėgos mobilumą, nes kuo sunkiau emigrantui išvykti į užsienį, tuo mažiau pastarieji norės grįžti atgal. Be to kuo ilgiau emigrantai lieka užsienyje, tuo labiau didėja tikimybė, kad jų gyvenimas taps pastovus, dings seni ryšiai, o tėvynėje bus vis sunkiau prisitaikyti. Pagrindinė darbo jėgos mobilumo skatinimo idėja – paskatinti trumpalaikę emigraciją, sulaikant nuo ilgalaikės emigracijos. Todėl emigrantai įgiję mokslinės ar darbo patirties užsienyje, visada galės lengvai grįžti į Lietuvą.

Veiksmingiausia Lietuvos emigraciją stabdyti korupcijos lygio bei nedarbo lygio sumažinimu, o vėliau imtis vartotojų perkamosios galios didinimo bei „protų nutekėjimo“ stabdymo. Dabartinės sąlygos ir šiuolaikinių visuomenės mokslų metodai įgalina žymiai tiksliau modeliuoti, prognozuoti ir aprašyti migracijos procesus, todėl tik vykdant nuolatinę emigracijos monitoringą bei išsikeliant logiškus ir ekonomiškai įgyvendinamus planus galima sustabdyti Lietuvių tautą nuo išnykimo.

2.5. Migracijos prognozė

Norint detaliau išanalizuoti ateities tendencijas bei pateikti Lietuvos gyventojų emigracijos prognozę, reikia pasitelkti matematizuotus migracijos modelius. Vienas iš paprastesnių migracijos prognozavimo būdų – „Lowri“ migracijos modelis (angl. *Lowry Migration Model*). Pagal pastarąjį modelį, pagrindinė gyventojų migracijos priežastis – skirtumas tarp vidutinių atlyginimų, nedarbo lygio, darbo jėgos dydžio ir atstumo tarp šalių. Modelio lygtis [16] pavaizduota apačioje:

$$M_{ij} = k * \left[\frac{U_i}{U_j} * \frac{W_i}{W_j} * \frac{L_i * L_j}{D_{ij}} \right] [16]$$

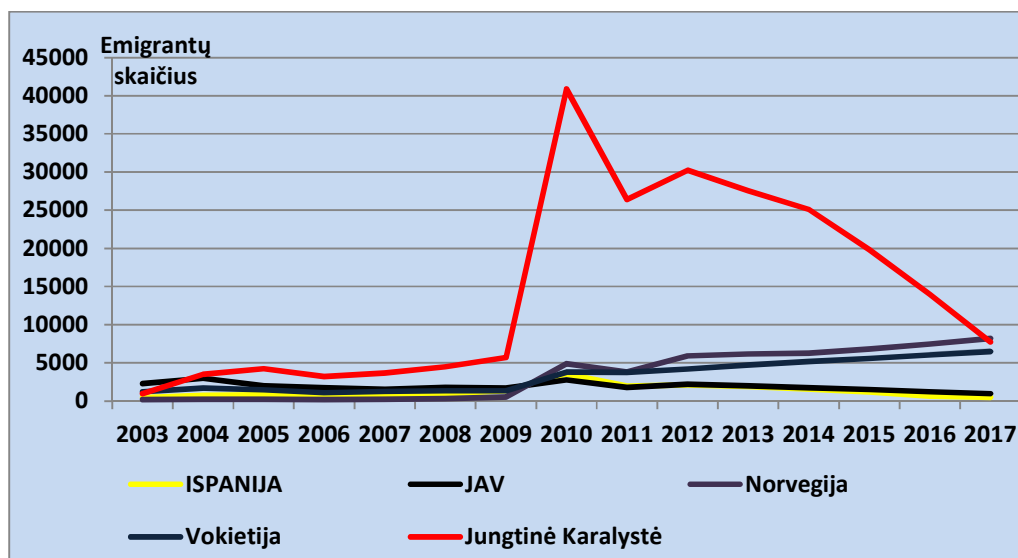
Kur: **M** – migrantų skaičius; **L** – darbo jėgos pasiūla (vnt.); **U** – nedarbo lygis; **W** – vidutinis atlyginimas; **D** – atstumas tarp šalių; **k** – gravitacijos konstanta; **i** – šalis iš kurios emigruojama; **j** – šalis į kurią emigruojama.

Modelio pagrindinis principas – sudaryti laiko eilutę ir apskaičiuoti gravitacijos konstantą. Migrantų skaičius prognozuojamas remiantis nedarbo lygio, darbo jėgos bei vidutinio atlyginimo prognozėmis. Dėja, tačiau kai kurių anksčiau paminėtų prognozių nacionaliniuose statistikos departamentų duomenų bazėse, Pasaulio Banko ar Tarptautinio Valiutos fondo duomenų bazėse nėra, todėl autorius šiek tiek modifikavo modelio priklausomus kintamuosius [17] lygtis.

$$M_{ij} = \beta_1 + \beta_2 * \frac{U_i}{U_j} + \beta_3 * \frac{BVP_i}{BVP_j} + \beta_4 * \frac{P_i P_j}{D_{ij}} + E_{ij} \quad [17]$$

Kur: **M_{ij}** - migrantų skaičius; (**β₁**; **β₂**; **β₃**; **β₄**) - laiko eilutės koeficientai; **U_{ij}** – nedarbo lygis i-tojoje bei j-tojoje šalyje; **BVP_{ij}** – bendrasis vidaus produktas vienam gyventojui; **P_{ij}** – populiacijos skaičius šalyje; **D_{ij}** – atstumas tarp šalių; **E_{ij}** – paklaida; **i** – šalis iš kurios emigruojama; **j** – šalis į kurią emigruojama.

Pagal [17] laiko eilutės lygtį buvo apskaičiuotos Lietuvos gyventojų emigracijos srantai į Ispaniją, Jungtinę Karalystę, Jungtines Valstijas, Norvegiją ir Vokietiją. Koeficientų reikšmės (**β₁**; **β₂**; **β₃**; **β₄**) buvo apskaičiuotos sudarius laiko eilutes, nedarbo lygio prognozė, BVP/gyv. JAV doleriais prognozė bei populiacijos prognozė buvo gauta iš Tarptautinio Valiutos Fondo duomenų bazės. Pastarųjų rodiklių duomenų imtis buvo nuo 2003 iki 2017 metų. Lietuvos gyventojų prognozė į kiekvieną iš nagrinėjamų šalių taip pat iki 2017 metų. Gauti migracijos duomenys pateikiami 3 priede bei 14 pav.

14 pav. Lietuvos gyventojų emigracija į Jungtinę Karalystę, Ispaniją, JAV, Norvegiją bei Vokietiją 2003 – 2017 metų laikotarpiu. **Šaltinis:** Sudaryta darbo autoriaus naudojantis statistikos departamento duomenimis bei autoriaus skaičiavimais.

Pagal gautus skaičiavimus, Lietuvos gyventojų emigracija į Jungtinę karalystę, JAV bei Ispaniją nuolat mažės dėl prastėjančių šių šalių ekonominių rodiklių ir ypač nestabilaus nedarbo lygio rodiklio tendencijų, kuriuos prognozuoja Tarptautinis valiutos fondas. Norvegijos ir Vokietijos nedarbo lygiai turėtų stabiliai mažėti ir 2017 metais siekti 5,17 proc. (Vokietijoje) ir 3,5 proc. Norvegijoje. Be to pastarųjų šalių bvp/gyv. rodiklis turėtų nuolatos stabiliai didėti ir 2017 m. siekti: 48'181,11 JAV dolerių/gyv. Vokietijoje bei 104504,8 JAV/dolerių gyv. Norvegijoje. Galiausiai, pastarosios šalys yra gerokai arčiau nei Jungtinė Karalystė, JAV ar Ispanija, todėl kelionės kaštai taip pat yra mažesni. Vienintelis psiaudokintamasis, kuris galėtų pakoreguoti autoriaus prognozes yra vis didėjantis anglų kalbos vartojimas lyginant su vokiečių ir norvegų kalbomis.

3. POVEIKIS SOCIALINEI RAIDAI

3.1. „Protų nutekėjimo“ problema

Nors ir daug ekonomikos straipsnių, nagrinėjančių gyventojų migraciją, vardią privalumus šaliai donorei, tačiau atsižvelgiant į „protų nutekėjimo“ problemą, optimistinis požiūris išnyksta. Netgi pats terminas simbolizuoja neigiamą visuomenės požiūrį į šį fenomeną.

Nepaisant didelio susidomėjimo „protų nutekėjimo“ problema, pats reiškinys nėra tiksliai apibrėžiamas mokslinėje literatūroje. Didelis skaičius emigruojančių, išsimokslinusių, aukštos kvalifikacijos specialistų, kurie nėra labai suinteresuoti grįžti atgal į tėvynę yra greičiau šio fenomeno indikatorius arba matavimo vienetas, nei apibrėžimas. Pagal (Adams, 2003) terminas „aukštos kvalifikacijos“ dažnai interpretuojamas kaip specialistai įgiję aukštąjį išsimokslinimą savo tėvynėje, o terminas „didelis skaičius“ yra apie 10 proc. išsimokslinusių specialistų emigracija. (Čekanavičiaus, 2009) iškėlė klausimą: ar protų nutekėjimo problema galima laikyti emigrantus, kurie baigė studijas užsienyje? Autoriaus manymu, protų nutekėjimo problema/apibrėžimas turėtų būti kur kas platesnis ir apimti daugiau finansinių išteklių aspektą – pavyzdžiui, į „protų nutekėjimo“ apibrėžimą turėtų įeiti ir tie studentai, kurie naudojami savo giminaičių ar komercinių bankų pagalba ir lėšomis tėvynėje, o studijas baigė užsienyje. Šiuo metu protų nutekėjimo problema gali būti ne tik fizinė, bet ir virtuali – IT specialistai, vertėjai, ekonomikos analitikai, marketingo specialistai gali dirbti užsienio kompanijoms internetu, o gyventi tėvynėje. Dėl šių priežasčių, „protų nutekėjimo“ apibrėžimas turėtų būti formuluojamas iš naujo, kad geriau atspindėtų šių dienų naujų technologijų plėtros tendencijas.

Deja dėl kokybiškų duomenų trūkumo, sunku atlikti empirinį tyrimą apie protų nutekėjimo fenomeną, todėl šio mokslinio tiriamojo darbo autorius apsiribos šios problemos aprašymu. Retai pasitaikantys, Lietuvos mokslininkų empiriniai straipsniai⁵⁶ nagrinėjantys „protų nutekėjimo“ problemą, paprastai apsiriboja „protų nutekėjimo“ priežasčių tyrimais. Dažniausiai minimos, esminės „protų nutekėjimo“ priežastys atspindi finansinius, politinius, technologinius skirtumus tarp šalių:

1. Skirtumą tarp aukštos kvalifikacijos specialistų pasiūlos ir paklausos darbo rinkoje;

⁵⁶ Pavyzdžiui Kazlauskienė ir Rinkevičius 2006 m.

2. Žemą aukštos kvalifikacijos specialistų perkamąją galią arba per mažas disponuojamas pajamas palyginti su užsienio šalyje specialistų gaunamomis pajamomis;
3. Aukštos kvalifikacijos specialistų produktyvumo skirtumus tėvynėje ir užsienyje.

Šie paminėti faktoriai yra artimai susiję vienas su kitu. Darbo rinkoje susidarantys skirtumai tarp paklausos ir pasiūlos demonstruoja disbalansą tarp aukštos kvalifikacijos darbuotojų poreikio bei pasiūlos, Lietuvoje. Net jei ir aukštos kvalifikacijos specialybė yra labai reikalinga, tačiau universitetai pasiūlo daugiau darbuotojų nei reikia rinkai, tai lieka tik vienintelė galimybė – emigruoti. Indijos ministras pirmininkas Rajiv Gandhi yra pasakęs savo garsiąją frazę: „Jau geriau protų nutekėjimas, nei protai nuotekose.“⁵⁷ Produktyvumo skirtumas tarp aukštos kvalifikacijos specialistų galėtų būti paaiškinamas sinergijos efektu – darbas išskirtinėje, tobulesnėje nei tėvynėje aplinkoje bei skirtingų įsitikinimų bei požiūrių mokslininkų diskusijos veda prie geresnių rezultatų. Galiausiai, didesnis mokslo finansavimas užsienyje, palankesnės sąlygos gauti kreditą, universitetų finansinė pagalba lemia ir aukštesnius produktyvumo lygius užsienyje – kitais žodžiais tariant modernia įranga aprūpinti aukštos kvalifikacijos specialistai yra ir labiau produktyvūs.

Ilguoju laikotarpiu didesnis aukštos kvalifikacijos specialistų produktyvumas duos daugiau naudos ne tik priimančiai šaliai, tačiau ir donorei – didesniais tarpusavio prekybos mastais, globaliomis gerybėmis ar naujovėmis, gera donorės piliečių reputacija ir t.t. Deja, nors ir tikėtina, kad ilguoju laikotarpiu aukštos kvalifikacijos darbuotojų emigracija atsipirks globaliomis gerybėmis, tačiau trumpuoju laikotarpiu galima pastebėti tik protų nutekėjimo trūkumus – prarastas investicijas į švietimą, bei didėjančias emigrantų socialines problemas.

3.2. Emigracijos poveikis skurdui ir nelygybei

Gyventojų migracija gali sukelti skurdą arba skurdas gali būti gyventojų migracijos priežastimi. Skurdas gali ir sumažinti ir padidinti gyventojų migraciją. Akivaizdu, kad Afrikos žemyne išsidėsčiusių šalių gyventojų migracijos priežastys yra daugiau biologinės, o Azijos ir Europos šalių gyventojų migracijos priežastys daugiau susijusios su gerbūviu. Priklausomai nuo šalies gyventojų įsitikinimų, finansinių galimybių, priimančių šalių selektyvinės politikos ar kitų

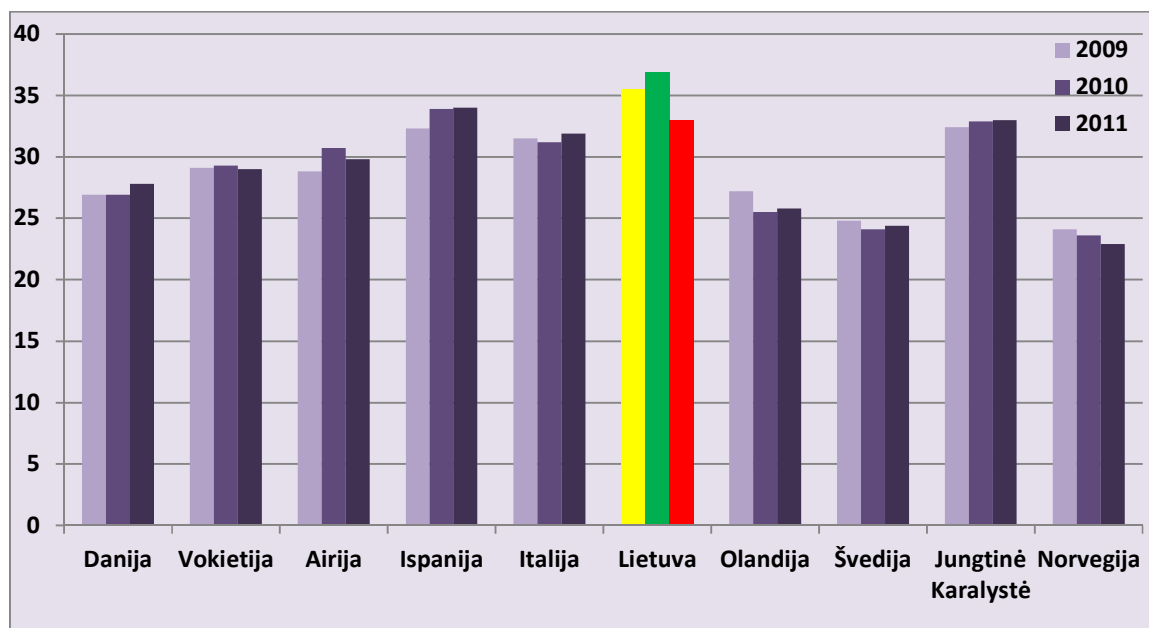
⁵⁷ Iš anglų kalbos vertė darbo autorius: „Better brain drain than brain in the drain“.

priežasčių, skurdas gali būti pagrindinis migracijos variklis ir atvirkščiai, skurstantys gyventojai gali būti paskutiniai „mokesčių mokėtojai“. Pavyzdžiui, (Čekanavičius, 2009) manymu, dažniausiai emigruoja būtent vidutines pajamas gaunantys šalies gyventojai, kadangi jie finansiškai gali sau leisti galimybę keliauti po pasaulį. Dėl šios priežasties skurdo lygis šalyje gali dar labiau padidėti.

Ceteris Paribus, piniginės perlaidos mažina turtinę nelygybę bei skurdą šalyje, kadangi turi teigiamą poveikį mažiausias pajamas gaunantiems žmonėms ir neigiamai koreliuoja su turtingesnių gyventojų pajamomis. Pagal (L.S.V. Portes; 2008⁵⁸) atlikto tyrimo išvadą, galima teigti, kad 70 proc. žemiausias pajamas gaunančių žmonių, piniginės perlaidos turi teigiamą poveikį, 20 proc. aukščiausias pajamas gaunantiems – neigiamą. Pagal : D. Skučienės 2008 m. atliktą tyrimą, galima pastebėti, kad Lietuvoje turtinė nelygybė nuo 1996 iki 2006 tik padidėjo, nes didžiausias pajamų padidėjimas buvo dešimtajame decilyje arba labiausiai pasiturinčiųjų sluoksnyje. Be to didžioji dalis pajamų telkėsi viršutiniame decilių sluoksnyje.

Pajamų nelygybė Lietuvoje gali būti matuojama ne vien tik tiriant pajamų pasiskirstymą deciliais ar kvintiliais, tačiau ir analizuojant „Gini“ indeksą. Pastarasis indeksas puikiai pritaikomas palyginamojoje analizėje su kitomis, dažniausiai Lietuvos emigrantų lankomomis ES šalimis (15 pav.). „Gini“ koeficientas parodo, kad turtinė nelygybė Lietuvoje 2008 - 2010 m. laikotarpiu nuolat didėjo. 2011 m. pastarasis rodiklis tapo optimistiškesnis ir Eurostat duomenimis, siekia 32,9, tačiau nepaisant, to jis yra kur kas didesnis nei Skandinavijos šalyse, Airijoje, Vokietijoje ar D. Britanijoje. Akivaizdu, kad Lietuvoje, didėjančios piniginės perlaidos neturi teigiamo poveikio „Gini“ koeficientui ir turtinė nelygybė šalyje tik didėja. Tokias blogėjančias tendencijas, galima paaiškinti tuo, kad iš Lietuvos dažniausiai išvyksta ne patys skurdžiausi gyventojai, o vidutines pajamas gaunantys ir kelionės kaštus bei potencialią riziką prisiimti galintys piliečiai.

⁵⁸ <http://frontpage.montclair.edu/portesl/remitt.pdf>

15 pav. „Gini“ koeficiento dinamika 2008 – 2010 m. įvairiose Europos šalyse bei Lietuvoje. **Šaltinis:** sudaryta darbo autoriaus naudojantis Eurostat duomenimis. (Eurostat nepateikia visų nagrinėjamų šalių 2012 m. duomenų).

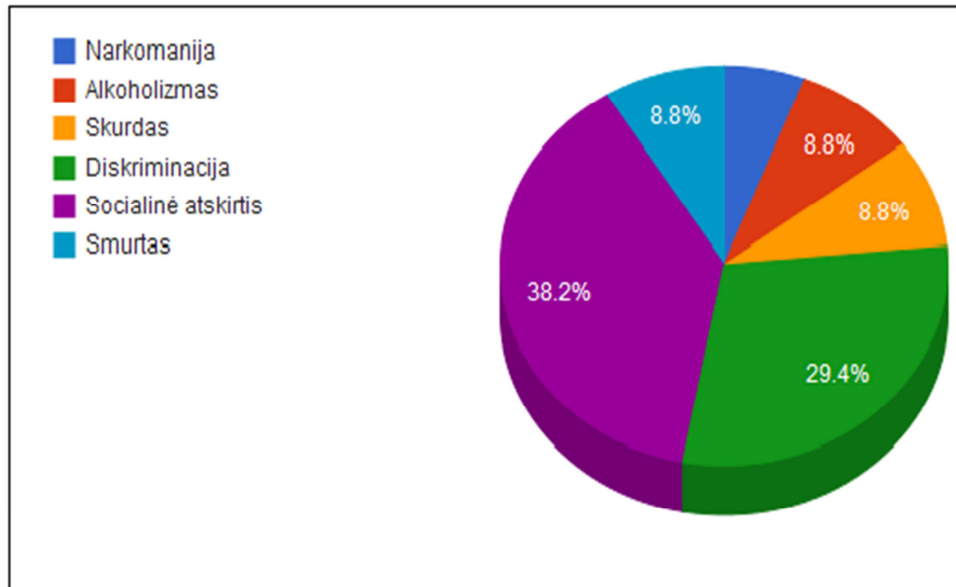
Deja ne vien tik skurdas lemia gyventojų norą emigruoti, prie papildomų veiksnių galima priskirti ir šalies gyventojų laimę. Pagal (R. Easterlin, 1974) laimės jausmas priklauso ne tiek nuo turto kiekio, bet kiek nuo kiekvieno individo turtinio išskirtinumo, kitaip tariant, turtinės nelygybės. Kuo individas jaučiasi turtingesnis už aplinkinius asmenis, tuo jis yra laimingesnis. Didėjančią Lietuvos gyventojų emigraciją, taip pat, iš dalies, galima paaiškinti turtine nelygybe: pirmieji emigrantai siųsdami pinigų perlaidas savo giminėms, padidina pastarųjų disponuojamas pajamas. Todėl padidėjęs turtinės nelygybės jausmas, gali būti laikomas vienas iš emigracijos veiksnių. Empirinis (Taylor, 2005) liudija, kad paminėtas emigraciją skatinantis nelygybės veiksnys yra labai laikinas. Minėtas autorius tyrinėjo Meksikos gyventojų emigraciją. Tyrimo metu paaiškėjo, kad miestuose, kuriuose buvo mažesnė emigracija, didėdavo turtinė nelygybė, kuri vėliau priversdavo emigruoti vis daugiau žmonių. Galiausiai pasiekus tam tikrą emigracijos vidurkį ir sumažėjus gyventojų turtinei nelygybei, gyventojų migracijos augimo tempai reikšmingai sumažėdavo. (Čekanavičius, 2009) pasiūlė idėją sutapatinti Kuzneco kreivę su migracijos ir turčinės nelygybės sąryšiu – t.y. iš pradžių didėjanti emigracija lemia vis didesnę

turtinę nelygybę. Tačiau kai didelė dalis gyventojų pradeda gauti didesnes pajamas užsienyje, susivienodina gyventojų disponuojamos pajamos, pradeda mažėti gyventojų turtinė nelygybė.

3.3. Grėsmės pilietinei visuomenei

Emigracijos metu prarandami ne tik mokesčių mokėtojai, tačiau ir vieni iš aktyviausių Lietuvos gyventojų. Nepaisant Lietuvos diplomatinių atstovybių pastangų įtraukti emigrantus į balsavimo sąrašus, didelė dalis Lietuvos išeivių, rinkimuose nedalyvauja. Viena vertus rinkimuose dalyvauja vis mažiau jaunų Lietuvos gyventojų, be to didėja užsienyje gyvenančių ir dirbančių tautiečių susvetimėjimas, kuris skurdina viešąjį gyvenimą pačioje Lietuvoje. Pagal (Čekanavičių, 2009) dažniausiai emigruoja viduriniojo sluoksnio Lietuvos gyventojai, kadangi jie gali sau leisti kelionės kaštus. Lietuvos gyventojų emigracija silpnina besiformuojantį vidurinįjį sluoksnį, be kurio sunkiai įmanomas demokratinės valstybės klestėjimas.

Pagal (Kuzmickaitė, 2004) Lietuvos gyventojų migracija išryškino pilietinio infantilumo problemą, kai išvykdami emigrantai pabrėžtinai atsisako savo teisių ir pareigų tėvynėje, o pasiliekančieji Lietuvoje gyventojai už tokį elgesį beatodairiškai smerkia emigravusius. Autoriaus nuomone, pakantumo, pagarbos vienas kitam Lietuvos gyventojai galėtų pasimokyti iš tokių šalių kaip Malaizija, Tailandas, kur aerouostuose statomi paminklai emigrantams, kurie sunkiai dirbdami užsienio šalyje, gelbsti savo giminaičius nuo skurdo. Jei ir toliau Lietuvos emigrantai bus žeminami savo tėvynėje, jei vis mažiau norės į ją grįžti. Juolab, kad emigrantai patiria dvigubą spaudimą, remiantis internetine apklausa (16 pav.), didžiausios socialinės problemos su kuriomis susiduria Lietuvos išeiviai yra socialinė atskirtis (38,2 proc.) ir diskriminacija (29,4 proc.).

16 pav. Su kokiomis socialinėmis problemomis susidūrėte išvykę į užsienį? **Šaltinis:** Internetinė apklausa <http://apklausa.lt/f/emigracija-kaip-lietuvos-socialine-problema-19779/answers>

Galiausiai, Lietuvos vyriausybė neatsižvelgia į nūdienos iššūkius bei poreikius, formuodama užsienio politiką. Šiuo metu, spaudoje, televizijoje galima išgirsti politikus, ekonomistus diskutuojančius Lietuvos gyventojų emigracijos tematika, tačiau realių sprendimų vis dar nėra. Valstybės migracijos politika vengia įsisąmoninti naujus iššūkius, į naujas problemas reaguojama lėtai.

3.4. Neigiamas poveikis valstybės prestižui bei reputacijai

Jau vien masinės Lietuvos gyventojų emigracijos faktas liudija apie problemas šalies viduje, todėl užsieniečiai neigiamai vertina tuos, kurie nesugeba užtikrinti savo piliečių gerovės. Dar daugiau emigruoja ne tik dori Lietuvos Respublikos piliečiai, į Vakarų Europos šalis dažnai emigruoja ir nusikalstamo pasaulio atstovai – vyksta nusikaltėlių internacionalizacija. Galima prisiminti užsienio spaudoje: Vokietijoje, JK, Norvegijoje padarytus Lietuvos piliečių nusikaltimus. Dar daugiau, labiausiai emigrantų pamėgtose šalyse: Anglijoje, Vokietijoje, Norvegijoje reikėtų susirūpinti Lietuvos įvaizdžiu ir reputacija, nes jei laikraščiuose rašoma vien tik apie Lietuvius nelaimės ir nusikaltimus, formuojama neigiama pasaulio visuomenės nuomonė

ir apie visą Lietuvą. Dėl to lietuviai tampa vis mažiau pageidaujami, plinta neigiamas įvaizdis, be to padaroma ekonomiškai didelė žala Lietuvos reputacijai, kurią ištaisyti tampa vis sunkiau.

Vis dėl to užsienyje gyvenančių ir dirbančių Lietuvių bendruomenes galima išnaudoti lobistiniais, politiniais ir ekonominiais tikslais. Pavyzdžiui formuojant viešąją nuomonę, įtakojant užsienio valstybių politikų sprendimus. Dėl šios priežasties reikalingi glaudūs, pasitikėjimu ir pagarba grįsti tarptautiniai santykiai tarp vietos Lietuvių bendruomenių bei Lietuvos ir užsienio valstybinių institucijų. Deja yra sudėtinga pasinaudoti Lietuvių bendruomenių teikiamomis „privilegijomis“, nes vis dar nemaža Lietuvos emigrantų dalis yra nelegalūs darbininkai, antra Lietuvos vyriausybės organizacijos nepalaiko glaudžių santykių su Lietuvos užsienio bendruomenėmis ir galiausiai, nėra sukurtos strategijos, kuria būtų remtis, siekiant politinės, ekonominės naudos.

IŠVADOS

1. Pagrindiniai migracijos privalumai: migracija yra inovacijų ir dinamiškumo šaltinis; migracija reaguoja į darbo jėgos trūkumą; migracija padeda spręsti gyventojų senėjimo problemą priimančioje šalyje; migracija apsaugo nuo skurdo bei politinių ir religinių persekiojimų.

2. Dėl specialistų emigracijos prarandamos ne tik vyriausybės lėšos investuotos į švietimą, patiriami alternatyvūs kaštai bei parandami aukštos kvalifikacijos specialistai, gebantys sukurti didelę pridėtinę vertę.

3. Moksliniai tyrimai liudija, kad dėl „protų nutekėjimo“ ypač nukenčia šalys, kurios siekia pritraukti daug tiesioginių užsienio investicijų, kadangi potencialūs investuotojai dažnai ieško besivystančių šalių, kurios turi aukštos kvalifikacijos, sąlyginai pigesnės darbo jėgos.

4. Tyrinėjant emigracijos ir nedarbo lygio rodiklį buvo pastebėta labai silpna koreliacija. Iki 2004 m. emigracija ir nedarbo lygis kito priešingomis kryptimis, o po 2004 m. įgavo bendrą tendenciją – tiek emigracija, tiek nedarbo lygis staigiai padidėjo. Ekonominė situacijos interpretacija paprasta – 2004 m. Lietuvai įstojus į ES atsivėrė – D. Britanijos, Airijos, Švedijos ir k.t. ES šalių darbo rinkos. Dėl vidutinių atlyginimų skirtumo, bei Lietuvos darbo rinkos sąlyginai prastų sąlygų, emigracijos augimo tempai kasmet didėjo dviženkliais skaičiais.

5. Regresinė analizė parodė, kad vidutiniam darbo užmokesčiui padidėjus vienu litu, emigrantų skaičius padidėja 8 vienetais. Nors didėjant darbo užmokesčiui, gyventojai turėtų būti linkę pasilikti tėvynėje, tačiau per įvertinus infliacijos augimo tempus bei 9 metų vidutinį nominalų atlyginimo augimo tempą, tampa aišku, kad gyventojai tokio nežymaus nominalaus atlyginimo augimo negali pastebėti.

6. Nedarbo ir emigracijos ryšys yra aksioma, nes akivaizdu, kad padėjęs nedarbo lygis skatina gyventojų emigraciją. Tačiau pastaroji lygtis padėjo empiriškai įvertinti ekonominių dydžių kitimo tendencijas. Paaiškėjo, kad 1 proc. punktu padidėjęs nedarbo lygis paskatintų emigruoti 9686 žmones.

7. Pagal [5] regresijos lygtį bent vienam gyventojui emigravus iš Lietuvos, pinigų perlaidos per metus vidutiniškai padidėja 19 tūkst. Lt. Tai sąlyginai labai didelis rodiklis, kadangi per mėnesį vidutinis emigrantas perveda apie 1,5 tūkst. Lt. Nors tai nebeatrodo daug, jei pasižiūrėtume į visą per 2010 metus emigrantų pervestą sumą, kuri sudaro 4,115 mlrd. Lt. arba apie 15,3 proc. Lietuvos biudžeto.

8. Iš visų pateiktų antrosios regresijos lygčių eilutės kelios lygtis buvo statistiškai nereikšmingos. Kaip ir buvo galima laukti nepasitvirtino investicijų ir pinigų perlaidų koreliacija, nes emigrantų siunčiami pinigai mažai investuojami į besivystančių šalių kapitalą. Kita nepasivirtinusi lygtis - ([8] formulė), kuri susieja skurdo rizikos lygį bei pinigines perlaidas. Nepaisant to, kad koreliacijos tarp išvardytų dydžių nebuvo, daugybė užsienio ekonomistų pvz. (Adams ir Page; 2005) ir (Jongwanich J. 2007) tyrinėdami po 70 ir daugiau šalių empiriškai įrodė skurdo ir piniginių perlaidų tapatybę. [8] regresijos lygtis buvo statistiškai nereikšminga, nes Lietuvos statistikos departamentas pateikė tik 5 – erių metų skurdo rizikos lygio stebėjimus. Kaip ir buvo galima tikėtis, kad didžioji emigrantų parsiuočiamų lėšų dalis panaudojama vartojimui bei nekilnojamajam turtui – būtent gyvenamiesiems būstams įsigyti.

9. Vis dėl to užsienyje gyvenančių ir dirbančių Lietuvių bendruomenes galima išnaudoti lobistiniais, politiniais ir ekonominiais tikslais. Pavyzdžiui formuojant viešąją nuomonę, įtakoiant užsienio valstybių politikų sprendimus. Dėl šios priežasties reikalingi glaudūs, pasitikėjimu ir pagarba grįsti tarptautiniai santykiai tarp vietos Lietuvių bendruomenių bei Lietuvos ir užsienio valstybinių institucijų.

10. *Ceteris Paribus*, piniginės perlaidos mažina turtinę nelygybę bei skurdą šalyje, kadangi turi teigiamą poveikį mažiausias pajamas gaunantiems žmonėms ir neigiamai koreliuoja su turtingesnių gyventojų pajamomis.

11. Gyventojų migracija gali sukelti skurdą arba skurdas gali būti gyventojų migracijos priežastimi. Skurdas gali ir sumažinti ir padidinti gyventojų migraciją. Akivaizdu, kad Afrikos žemyne išsidėsčiusių šalių gyventojų migracijos priežastys yra daugiau biologinės, o Azijos ir Europos šalių gyventojų migracijos priežastys daugiau susijusios su gerbūviu. Priklausomai nuo šalies gyventojų įsitikinimų, finansinių galimybių, priimančių šalių selektyvinės politikos ar kitų priežasčių, skurdas gali būti pagrindinis migracijos variklis ir atvirkščiai, skurstantys gyventojai gali būti paskutiniai „mokesčių mokėtojai“.

12. Emigracija Lietuvoje yra šalutinis nedarbo, mažo santykinio darbo užmokesčio bei prastų darbo sąlygų padarinys. Dėl neefektyvaus Lietuvos ūkio valdymo, emigracija yra viena rimčiausių grėsmių šalies demografijai, ūkio augimui bei kultūriniam identitetui. Per pastarąjį dešimtmetį Lietuvos grynoji migracija buvo neigiama. Jei Lietuva būtų lyginama ES mastu, tai pagal emigravusių gyventojų procentą nuo visos populiacijos užimtą pirmą vietą. Statistikos departamento duomenimis, per 10 metų Lietuva neteko 0,6 mln. gyventojų.

LITERATŪRA

- 1) Adams Jr. R.H. ir Page J. (2005). *Do International Migration and Remittances Reduce Poverty in Developing Countries?* World Bank Washington, DC, USA. (p 1655; 1660).
- 2) Adams Jr. R.H. ir Page J. (2005). *Do International Migration and Remittances Reduce Poverty in Developing Countries?* World Bank Washington, DC, USA. (p 1655; 1660).
- 3) Adams, R. H. Jr. *International Migration, Remittances and the Brain Drain: A Study of 24 Labor-Exporting Countries* // Policy research working paper #3069, World Bank., 2003. Available at http://www.ds.worldbank.org/external/default/WDSContentServerIWP/IB/2003/07/08/000094946_03062104301450/Rendered/PDF/ [2012-03-23].
- 4) Altonji, J. G., Card, D. 1991: The Effects of Immigration on the Labor Market Outcomes of Lessskilled Natives, *Immigration, Trade, and the Labor Market*, Chapter 7, p. 201–234.
- 5) Altonji, J. G., Card, D. 1991: The Effects of Immigration on the Labor Market Outcomes of Lessskilled Natives, *Immigration, Trade, and the Labor Market*, Chapter 7, p. 201–234.
- 6) Ardivino M. ir Brown M. (2008). *A Brief Literature Review on the Impact of Circular Migration: Braingain, social capital, and transnational networks on international development*. KSC Research Series. United States(p-7)
- 7) Barrell R. , FitzGerald J. ir Riley R. (2007). *EU enlargement and migration: Assessing the macroeconomic impacts*. National Institute of Economic and Social Research, London and Economic and Social Research Institute, Dublin (p 2-16)
- 8) Barrell R., Fitz Gerald J. ir Riley R. (2007). *EU enlargement and migration: Assessing the macroeconomic impacts*. National Institute of Economic and Social Research, London and Economic and Social Research Institute, Dublin(p 2-16)
- 9) Boeri, T. and Brücker, H. *Why Europeans are so tough on migrants*// Economic Policy, 2005, Vol. 44, p. 631–677.
- 10) Borjas, G. J. 1995: The Economic Benefits of Immigration, *Journal of Economic Perspectives*, 9 (2), p. 3–22.
- 11) Borjas, G. J. 1999: The economic analysis of immigration, *Handbook of Labor Economics*, vol. 3, Chapter 28, p. 1697–760.
- 12) Borjas, G. J. 2003: The Labor Demand Curve is Downward Sloping: Reexamining the Impact of Immigration on the Labor Market, *Quarterly Journal of Economics* 118 (4), p. 1335–1374.
- 13) Borjas, G. J. 2009: The Analytics of the Wage Effect of Immigration, *NBER Working Papers*, 14796.
- 14) Borjas, G. J. *The economic benefits from immigration* // Journal of Economic Perspective, 1995, Vol. 9, p. 3–22.
- 15) Brezis S. E. ir Krugman P. (1993). *Immigration ,investment, and real wages*. NBER Working Paper Series. Cambridge.
- 16) Brezis S. E. ir Krugman P. (1993). *Immigration, investment, andrealwages*. NBER Working Paper Series. Cambridge.
- 17) Card, D. 1990: The impact of the Mariel boatlift on the Miami labor market, *Industrial and Labor Relations Review*, vol. 43 (2), January, p. 245– 257.
- 18) Card, D. 2001: Immigrant Inflows, Native Outflows, and the Local Labor Market Impacts of Higher Immigration, *Journal of Labor Economics* 19 (1), p. 22–64.

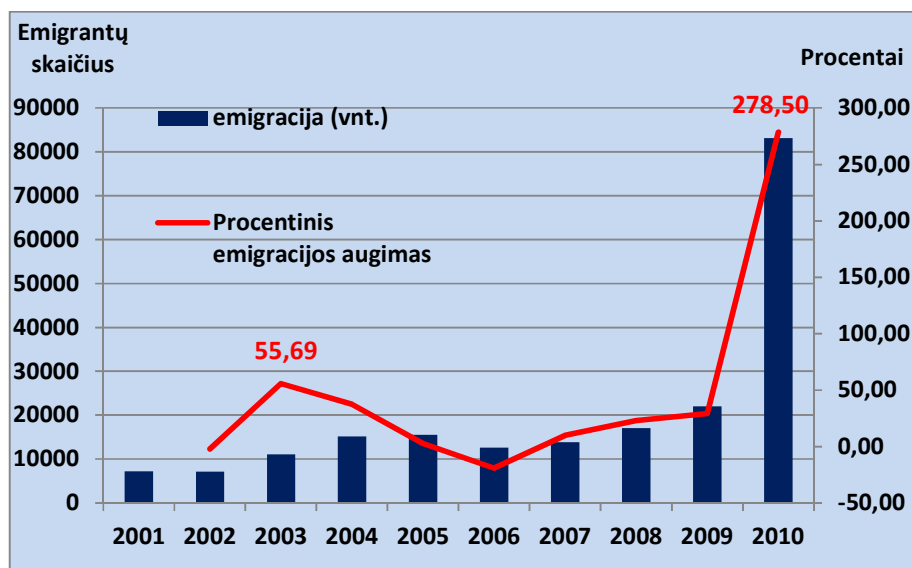
- 19) Carrington, W. J., Lima, P. 1996: The impact of 1970s repatriates from Africa on the Portuguese labor market, *Industrial and Labor Relations Review*, vol. 49 (2), January, p. 330–347.
- 20) Čekanavičius, L., Kasnauskienė, G. 2009: Cost-benefit approach to emigration question, *Engineering Economics*, Nr. 1 (61), p. 28–36.
- 21) Čekanavičius, L., Kasnauskienė, G. *Brain Drain: Calamity, Waste or Opportunity?* // Proceedings of the 2nd International Conference „Human resources – the main factor of regional development“ Klaipėda University, 5th–6th October, 2006, p. 174–181.
- 22) de Haas H. (2007). *Remittances, Migration and Social Development A Conceptual Review of the Literature*. United Nations Research Institute for Social Development (p 3-6)
- 23) Durdu C. B. bei Sayan S. (2008) *Emerging Market Business Cycles with Remittance Fluctuations* <http://www.federalreserve.gov/pubs/ifdp/2008/946/ifdp946.pdf>
- 24) Exell R. (2007). *The Economics of Migration*. Trades Union Congress. Economic and Socialaffairs. UK
- 25) Exell R. (2007). *The Economics of Migration*. Trades Union Congress. Economic and Social affairs. UK
- 26) F. Ortega bei G. Peri; (2012). *The Effect of Income and Immigration Policies on International Migration*. URL:// <http://www.nber.org/papers/w18322>
- 27) Faini R. (2006). *Migration and Remittances; the impact on the countries of origin*. Paper for the EUDNAFD conference on Migration and Development. Paris. (Psl. 10)
- 28) Faini R. (2006). *Migration and Remittances; the impact on the countries of origin*. Paper for the EUDNAFD conference on Migration and Development. Paris. (Psl. 10)
- 29) Felbermayr G. J., Hiller S. ir Sala D. (2008). Does Immigration Boost Per Capita Income? Department of Economics. Aabyhoj. Denmark (p 2-6)
- 30) Felbermayr G. J., Hiller S. ir Sala D. (2008). Does Immigration Boost Per Capita Income? Department of Economics. Aabyhoj. Denmark (p 2-6)
- 31) Feridun M. (2005). *Investigating the economic impact of immigration on the host country: the case of Norway*. Prague economic papers.
- 32) Feridun M. (2005). *Investigating the economic impact of immigration on the host country: the case of Norway*. Prague economic papers.
- 33) Glover, S., Gott C. et al (2001) *Migration: an economic and social analysis*. RDS
- 34) Goldin I. ir Cameron G. (2011). *Why more migration makes sense?* The new global economy series. Oxford.
- 35) Goldin I. ir Cameron G. (2011). *Why more migration makes sense?* The new global economy series. Oxford.
- 36) H. Van den Berg bei J. Lewer (2008) *A Gravity Model of Immigration*. URL:// http://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1023&context=managementfacpub&sei-redirect=1&referer=http%3A%2F%2Fwww.google.lt%2Furl%3Fsa%3Dt%26rct%3Dj%26q%3Dh.%2520van%2520den%2520berg%2520bei%2520j.%2520lewer%2520emigration%26source%3Dweb%26cd%3D1%26ved%3D0CCEQFjAA%26url%3Dhttp%253A%252F%252Fdigitalcommons.unl.edu%252Fcgi%252Fviewcontent.cgi%253Farticle%253D1023%2526context%253Dmanagementfacpub%26ei%3D6IurUKPiNo_Lsgbno4DgCg%26usq%3DAFQjCN E0TZZXnaB9XCGdvZ_8_eIfKCgAcA#search=%22h.%20van%20den%20berg%20bei%20j.%20lewer%20emigration%22

- 37) Iara. A. (2006). *Skill diffusion by temporary migration? Returns to Western European working experience in the EU accession countries*. Washington DC: World Bank Global Development Network.
- 38) Iara. A. (2006). *Skill diffusion by temporary migration? Returns to Western European working experience in the EU accession countries*. Washington DC: World Bank Global Development Network.
- 39) Mac Donald L. J. (2010). *Lithuanian Migration in Crisis? A look into the effects of the current economic crisis on migration* Lund University Department of Social and Economic Geography.
- 40) MacDonald L. J. (2010). *Lithuanian Migration in Crisis? A look into the effects of the current economic crisis on migration* Lund University Department of Social and Economic Geography Occasional Paper No 67, Home Office, London.
- 41) Marcinkevičienė, R. (2004). Emigracija spaudoje: požiūrio atspindys ir formavimas. Šiuolaikinė Lietuvių emigracija: pradžiai ir laimėjimai. www.civitas.lt [2011-03-23].
- 42) Martinkus, B., Beržinskienė, D. (2004). *Darbo jėgos judėjimas į Europos Sąjungos bei kitas šalis*. Ekonomika ir vadyba – 2004. Tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga. Kaunas: Technologija.
- 43) Martinkus, B., Sakalas, A., Savanevičienė, A. *Darbo išteklių ekonomika ir valdymas*. Kaunas: Technologija, 2006, p. 255.
- 44) Maslauskaitė, A., Stankūnienė, V., (2007). *Šeima abipus sienų: Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, funkcijos, raidos perspektyvos*. Vilnius, Tarptautinė migracijos organizacija. p.- 14.
- 45) Matiušaitytė, R. (2003). *Darbo jėgos migracija Europos sąjungoje ir Lietuvoje*. Ekonomika. VU leidykla, Nr. 63.
- 46) Motieka, E., Adomėnas, M., Daniliauskas, J. (2006). *Lietuvos valstybės ilgalaikė strategija lietuvių emigracijos ir išsivijojimo atžvilgiu*. Vilnius.
- 47) Nacionalinės plėtros institutas. (2006). *Ekonominės migracijos valdymas Lietuvoje: prioritetų nustatymas ir jų įgyvendinimo pasekmės*.
- 48) National Geographic Society (2005). *What is human migration? Human migration guide*. <http://www.nationalgeographic.com/xpeditions/lessons/09/g68/migrationguidestudent.pdf> [2011.10.10]
- 49) Pilietinės visuomenės institutas (2005). *Lietuvių emigracija: problema ir galimi sprendimo būdai*. Vilnius.
- 50) Ranis G. (2004) *Arthur Lewis' Contribution to Development Thinking and Policy*. URL:// http://www.econ.yale.edu/growth_pdf/cdp891.pdf
- 51) Robert M. Buckley ir Ashna S. Mathema (2007) *Is Accra a Superstar City ?* <http://www.ppiaf.org/sites/ppiaf.org/files/publication/Accra-Property-Development.pdf>
- 52) Roberts D. *THE DEVELOPMENT IMPACT OF REMITTANCES ON CARIBBEAN ECONOMIES: THE CASE OF GUYANA* <http://sta.uwi.edu/conferences/salises/documents/Roberts%20D.pdf>
- 53) Rudzkienė, V. (2005). *Socialinė statistika: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidimo centras.
- 54) Sipavičienė, A. (2006). Emigracijos iššūkiai ir migracijos politikos uždaviniai, *Emigracija iš Lietuvos: padėtis, problemos, galimi sprendimo būdai: konferencijos medžiaga*. LR seimas, Valstybės žinios. Vilnius. p. 14-21.

- 55) Stark O. ir Wang Y. (2001). *Inducing Human Capital Formation: migration as a substitute for subsidies*. Austrian Institute for Advanced Studies Economics Seriesnumber 100. Vienna (p 14).
- 56) Stark O. ir Wang Y. (2001). *Inducing Human Capital Formation: migration as a substitute for subsidies*. Austrian Institute for Advanced Studies Economics Series number 100. Vienna (p 14).
- 57) Statistikos Departamento prie LR vyriausybės duomenų bazė. [žiūrėta 2011 m. kovo 28 d.]. Prieiga per internetą: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1024>
- 58) Stockwell, E.G., Groat, H.T. (1984). *World population. An introduction to demography*. New York, London, Toronto. Franklin Watts.
- 59) Taylor J. E. (2006). *International Migration and Economic Development*. Department of Economic and Social Affairs, United Nations Secretariat. Turin, Italy, p. 1 – 10.
- 60) World Bank. (2006). *Global Economic Prospects 2006: economic implications of remittances and migration*. (p 85).
- 61) World Bank. (2006). *Global Economic Prospects 2006: economic implications of remittances and migration*. (p 85).
- 62) Ziesemer T.H.W. (2008). *Worker remittances, migration, accumulation and growth in poor developing countries*. United Nations University – Maastricht Economic and social Research and training centre on Innovation and Technology. Maastricht. (p 32 -33)
- 63) Ziesemer T.H.W. (2008). *Worker remittances, migration, accumulation and growth in poor developing countries*. United Nations University - Maastricht Economic and social Research and training centre on Innovation and Technology. Maastricht. (p 32 -33)
- 64) Zimmerman K. F., Kahanec M. (2008) *International Migration, Ethnicity and Economic Inequality*. IZA DP No. 3450
- 65) Тодаро, М. П. (1997). *Экономическое развитие: учебник для студентов высших учебных заведений, обучающихся по экономическим специальностям*. Москва: Экономический факультет МГУ.

PRIEDAI

1. Priedas. Emigracijos vienetinis ir procentinis pokyčiai. 2001 – 2010 metai. 2010 m. emigracijos procentinis prieaugis sudarė 278,5 proc., todėl iš modelio nuspręsta pašalinti maksimalų ekstremumą.

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis Statistikos Departamento prie LR vyriausybės duomenų baze.

2. Priedas. Vidutiniai darbo užmokesčio elastingumo koeficientai įvairiose pasaulio šalyse 1995 – 2008 m. laikotarpiu.

Šalis	Darbo užmokesčio elastingumo koeficientas
JAV	0,34
Jungtinė Karalystė	0,31
Airija	0,43
Vokietija	0,36
Švedija	0,34
Latvija	0,44
Estija	0,42
Lenkija	0,4
Slovakija	0,52
Slovėnija	0,27

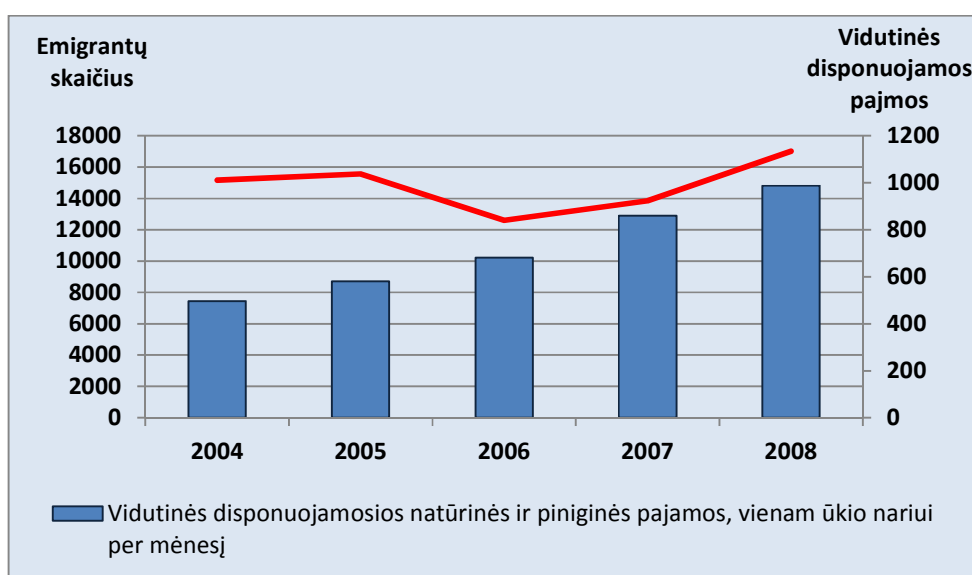
Šaltinis: Lietuvos statistikos darbai, 2010 nr. 49.psl. 12

3. Priedas. Prognozuojami ir realūs Lietuvos darbo rinkos rodikliai 2003 – 2017 metų laikotarpiu.

Metai	ISPANIJA	Jungtinė Karalystė	JAV	Norvegija	Vokietija
2003	465	980	2302	180	1204
2004	730	3525	2980	241	1727
2005	794	4223	2010	237	1473
2006	766	3223	1771	216	1114
2007	841	3659	1540	261	1277
2008	917	4472	1782	337	1349
2009	1355	5719	1700	536	1350
2010	3535	40901	2783	4901	3806
2011	1948	26395	1788	3814	3745
2012	2112	30237	2190	5904	4198
2013	1922	27569	1991	6159	4720
2014	1561	25120	1752	6269	5178
2015	1159	19850	1497	6814	5598
2016	655	13978	1225	7456	6034
2017	469	7741	994	8189	6477

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamento duomenys iki 2011 metų. Nuo 2012 iki 2017 m. autoriaus prognozė.

4. Priedas. Lietuvos gyventojų deklaruojamos emigracijos srautai bei vidutinės disponuojamos natūrinės ir piniginės pajamos 2004 – 2008 m. laikotarpiu.

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus naudojantis statistikos departamento informacija. (Statistikos departamentas nepateikia naujesnių disponuojamų pajamų duomenų.) (Šifras M3090101)

5. Priedas. Detalūs laiko eilutės duomenys. Emigracijos bei vidutinio darbo užmokesčio koreliacija 2001 – 2009 m. laikotarpiu.

SUMMARY OUTPUT								
Emigracija								
<i>Regression Statistics</i>								
Multiple R	0,783578853							
R Square	0,61399582							
Adjusted R Square	0,558852365							
Standard Error	3135,997685							
Observations	9							
ANOVA								
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>			
Regression	1	109502217,2	109502217,2	11,13452	0,012473514			
Residual	7	68841370,34	9834481,478					
Total	8	178343587,6						
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>	<i>Lower 95,0%</i>	<i>Upper 95,0%</i>
Intercept	1765,017117	3670,362296	0,480883622	0,645266	-6914,010579	10444,04	-6914,01	10444,04
VDU	8,127771782	2,435767198	3,336842614	0,012474	2,368097597	13,88745	2,368098	13,88745

6. Priedas. Detalūs laiko eilutės duomenys padidinus stebėjimų skaičių (2001 – 2009; 2011 – 2012 m.)

SUMMARY OUTPUT								
<i>Regression Statistics</i>								
Multiple R	0,686312							
R Square	0,471024							
Adjusted R Square	0,412249							
Standard Error	11238,12							
Observations	11							
ANOVA								
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>			
Regression	1	1,01E+09	1,01E+09	8,014	0,019693			
Residual	9	1,14E+09	1,26E+08					
Total	10	2,15E+09						
	<i>Coefficient</i>	<i>Standard Err</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>	<i>Lower 95,0%</i>	<i>Upper 95,0%</i>
Intercept	-12837,5	11976,88	-1,07185	0,311685	-39931,1	14256,14	-39931,1	14256,14
Vidutinis darbo užmokestis (LT.) bruto	20,83437	7,359627	2,830901	0,019693	4,185742	37,48301	4,185742	37,48301

7 Priedas. Detalūs laiko eilutės duomenys. Tyrinėjami rodikliai: emigracija bei nedarbo lygio procentas. Duomenys nuo 2005 iki 2012 m.

SUMMARY OUTPUT								
<i>Regression Statistics</i>								
Multiple R	0,866665							
R Square	0,751108							
Adjusted R Square	0,709626							
Standard Error	13628,13							
Observations	8							
<i>ANOVA</i>								
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>			
Regression	1	3,36E+09	3,36E+09	18,10687	0,005349			
Residual	6	1,11E+09	1,86E+08					
Total	7	4,48E+09						
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>	<i>Lower 95,0%</i>	<i>Upper 95,0%</i>
Intercept	-12590,5	11617,29	-1,08377	0,320084	-41017	15836,03	-41017	15836,03
Nedarbo lygis (proc.)	4283,985	1006,761	4,255217	0,005349	1820,53	6747,44	1820,53	6747,44

8 Priedas Detalūs laiko eilutės duomenys. Tyrinėjami rodikliai: emigracija bei piniginės perlaidos. Duomenys nuo 2001 iki 2010 m.

SUMMARY OUTPUT								
PP ir emigracija								
<i>Regression Statistics</i>								
Multiple R	0,65809							
R Square	0,433082							
Adjusted R Square	0,352094							
Standard Error	1,11E+09							
Observations	9							
ANOVA								
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>			
Regression	1	6,55E+18	6,55E+18	5,347473	0,053991			
Residual	7	8,58E+18	1,23E+18					
Total	8	1,51E+19						
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>	<i>Lower 95,0%</i>	<i>Upper 95,0%</i>
Intercept	-7,8E+08	1,18E+09	-0,66513	0,527266	-3,6E+09	2E+09	-3,6E+09	2E+09
Emig.	191679,1	82889,68	2,31246	0,053991	-4323,84	387682,1	-4323,84	387682,1

9 Priedas. Detalūs laiko eilutės duomenys. Tyrinėjami rodikliai: tiesioginės užsienio investicijos bei bedarbių sk. Duomenys nuo 2001 iki 2010 m.

SUMMARY OUTPUT								
<i>Regression Statistics</i>								
Multiple R	0,917458							
R Square	0,84173							
Adjusted R Square	0,802162							
Standard Error	3856,602							
Observations	6							
ANOVA								
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>			
Regression	1	3,16E+08	3,16E+08	21,27323	0,009939			
Residual	4	59493531	14873383					
Total	5	3,76E+08						
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>	<i>Lower 95,0%</i>	<i>Upper 95,0%</i>
Intercept	37852,27	4061,756	9,319188	0,000738	26575,02	49129,51	26575,02	49129,51
Bedarbiai	-0,13033	0,028258	-4,61229	0,009939	-0,20879	-0,05188	-0,20879	-0,05188

10 Priedas Detalūs laiko eilutēs duomenys. Tyrinėjami rodikliai: piniginės perlaidos bei vartojimas. Duomenys nuo 2001 iki 2010 m.

SUMMARY OUTPUT								
Vartojimas ir PP								
<i>Regression Statistics</i>								
Multiple F	0,943676							
R Square	0,890524							
Adjusted R Square	0,876839							
Standard Error	6560,161							
Observations	10							
ANOVA								
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>			
Regression	1	2,8E+09	2,8E+09	65,07507743	4,11249E-05			
Residual	8	3,44E+08	43035709					
Total	9	3,14E+09						
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>	<i>Lower 95,0%</i>	<i>Upper 95,0%</i>
Intercept	41896,08	3640,078	11,50966	2,94439E-06	33502,04453	50290,11516	33502,04453	50290,11516
PP	11,85249	1,469273	8,066913	4,11249E-05	8,464345022	15,24064256	8,464345022	15,24064256

11 Priedas Detalūs laiko eilutēs duomenys. Tyrinėjami rodikliai: piniginės perlaidos bei OHBI indeksas. Duomenys nuo 2001 iki 2010 m.

SUMMARY OUTPUT								
OHBI ir PP								
<i>Regression Statistics</i>								
Multiple F	0,803717							
R Square	0,645961							
Adjusted R Square	0,601706							
Standard Error	41,51633							
Observations	10							
ANOVA								
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>			
Regression	1	25158,36	25158,36	14,59635471	0,00508598			
Residual	8	13788,84	1723,606					
Total	9	38947,2						
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>	<i>Lower 95,0%</i>	<i>Upper 95,0%</i>
Intercept	84,07546	23,03643	3,649674	0,006497425	30,9533601	137,1975658	30,9533601	137,1975658
PP	0,035525	0,009298	3,820518	0,00508598	0,014082508	0,05696667	0,014082508	0,05696667